

İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi

The Journal of Information and Documentation Studies

Sayı/Number: 12, Sayfa/Pages: 1-32, İstanbul, Kış/Winter, 2019

Basılı Nüsha ISSN: 1307-6655 Elektronik Nüsha ISSN: 2148-8975

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Libraries in the Context of Postmodernism: A Theoretical Evaluation

GÜLER DEMİR

Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
gulerdemir2009@gmail.com, gulerdemir@kastamonu.edu.tr

AYŞENUR GÜNEŞ

Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
akbulutaysenur@gmail.com, agunesr@kastamonu.edu.tr

ÖZGÜR ÖZTÜRK

Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
ozgurozturk@kastamonu.edu.tr

Alındığı tarih: 02.10.2019; Kabul tarihi: 30.11.2019

Öz

Bu çalışmanın amacı, kütüphanelerin, postmodernite ile biçimlenen yeni anlayış ve kültürler çerçevesinde nasıl bir etki alanı içine girdiğini; moderniteden postmoderniteye geçiş sürecinin neleri değiştirdiğini sorgulamaktır. Postmodernizmin yanında dijimodernizm, metamodernizm, post-postmodernizm, hipermodernizm, altermodernizm, kozmodernizm ve otomodernizm gibi çeşitli kavramların tartışıldığı, bir diğer deyişle olgu ve kavramların hızla değiştiği dönemlere girdiğimiz bu çağda, kütüphanelerin bu değişimlerden etkilenmemesi olası değildir. Çalışma kapsamında, öncelikle çalışmayı te-

mellendirmesi için post modernizm ve ilişkili kavramlara, daha sonra da “bilgi”, “gerçeklik” ve “gerçek ötesi” ile “bilgi okuryazarlığı” ve “medya okuryazarlığı” kavramlarına yer verilmiş; bu kavramların post modernite ile neden, nasıl biçimlendiği irdelenmiştir. Literatür derlemesine dayanan çalışmanın varsayımı kütüphanelerin yalnız gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri çerçevesinde değişim içine girmeyip aynı zamanda post modernizmin etkisi ile yeni bir kültür, anlayış ve paradigmalara konu olduğu biçimindedir.

Anahtar sözcükler: Modernizm, Modernite, Postmodernizm, Postmodernite, kütüphane, rasyonellik, bilgi, gerçek, gerçek ötesi, medya okuryazarlığı.

Abstract

The aim of this study is to examine how libraries, which are the products of modernity due to the fact that their historical roots and principles are based on notions of it, have influenced by postmodernity in which new concepts and cultures emerged, and also to question what changed in the process of the transition from modernity to postmodernity. It is unlikely that libraries would not be affected by these changes belonging to the post-postmodernism period, when also various concepts such as dijimodernizm, metamodernizm, post-postmodernizm, hypermodernizm, altermodernizm, cosmodernizm and automodernizm have been discussed, in other words, in such an age, where the facts and concepts change so rapidly. In the scope of the article, post modernizm and related concepts were firstly examined to base the study and then the concepts of “knowledge”, “reality”, “post truth”, “information literacy” and “media literacy” were discussed. Later, the questions of why and how these concepts are shaped by postmodernity were investigated. The hypothesis of the study based on the literature review is that libraries are not only subject to change within the framework of developing information and communication technologies, but are also subject to a new culture, understanding and paradigms under the influence of post-modernizm.

Keywords: Modernizm, Modernity, Postmodernizm, Postmodernity, library, rationality, information, knowledge, reality, truth, post truth, media literacy.

Giriş

Kütüphaneler, içinde buldukları çağların geçirdiği bilimsel, eğitsel, teknolojik, toplumsal, ekonomik, kültürel vb. tüm evrelerin özelliklerini yansıtır. İçinde bulunduğumuz çağın getirdiklerini yalnız bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızlanması ve bilgi çağına evrilme biçiminde nitelendirmek onu dar bir çerçeveye sığdırmak olur. Anılan niteliklerin yanı sıra, belki de onlardan daha etkin olan durum, artık yepyeni dünya görüşleri ile paradigmanın çığ gibi büyüdüğü dönemler içine girdiğimiz ve bu dönemlerin yepyeni bir felsefi, kültürel perspektiften ele alınmasına duyulan gereksinimdir. Anılan atmosfer içerisinde geleneksel modern kütüphane anlayışının temel öğelerinden

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

olan “(nesnel) bilgi” ve “gerçeklik” kavramlarına ilişkin modernite ile postmodernite arasında sıkışıp kalan bir algılar zincirinin varlığı söz konusudur. Moda olan “gerçek ötesi (post truth)” kavramının, metaforik bir ifade ile, bu toplumsal, kültürel, tarihsel ve felsefi dinamiklerin birikimine ilişkin bir patlama olduğu söylenebilir. Kütüphaneler, ayrıca, anılan bu değişimlerin toplumsal yansımaları ile beraber “kültürel” işlevleri gittikçe daha fazla ön plana çıkan kurumlar durumuna gelmektedir.

Şüphesiz, olgu, kavram ve süreçlerin bu kadar karmaşık, girift duruma geldiği günümüze ilişkin değerlendirmeler yapmak oldukça zor ve hassas bir konudur. Toplumsal düzeyde yeni yaşam tarzları, anlayış ve çeşitlilikleri temsil eden kuram ve kavramlaştırmaların artması, genişleyen (ve genişleyecek olan) perspektiflerin en somut göstergesidir. Hemen her disiplin alanında ve disiplinler arası boyutta literatürde sık sık rastlanılan postmodernizm kavramı, diğer kavramlaştırmaların çıkış noktası olması ve devasa diye nitelenmesinin abartı olmayacağı düşünülen değişimlere/dönüşümlere atıfta bulunması bakımından oldukça önemlidir.

Okmeydan (2017, s. 65) tarafından da dile getirildiği gibi, çok ince bir sınıır ve farklılıkları da olsa, toplumsal temelde yeni bir anlayış düzeyi ve farkındalığın gelişmesini ifade eden “postmodernizm sonrası için dijimodernizm ile birlikte; metamodernizm, post-postmodernizm, hipermodernizm, altermodernizm, kozmodernizm ve otomodernizm gibi yeni kavramlar tartışılıp yorumlanmaktadır”.

Kütüphanelerin ağırlıklı olarak varlığını temellendiren modernite ile postmodernite arasında geçiş sürecinin kütüphanelere yansımalarına ilişkin durumun sorgulanması oldukça geniş ve çok boyutlu araştırmaları gerektirmektedir. Bu çalışma sınırlarında önce modernite ve postmodernite ile onlara ilişkin olgu ve kavramlar, tarihsel ve felsefi arka planları ile beraber irdelenmektedir. Çalışmanın daha sonra odaklandığı temel soru ise kütüphanelerin bu bağlam içerisinde nasıl konumlandığı; konumlanması gerektiğidir.

1. Modernite ve Postmodernite

Modernizm ve modernite, tarihsel, toplumsal, felsefi ve tüm arka planları ile beraber çok farklı bakış açıları ve alanlardan ele alınan, yalnız bir tanıma sığamayacak kadar geniş olgulardır. Bilim, felsefe, ekonomi, siyaset, kültür vb. bütün alanlarda köklü dönüşümlere yol açmış, geniş bir tarihsel süreci temsil ederler. Harvey’e göre “genellikle pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist eğilimli olarak algılanan evrensel modernizm, doğrusal gelişmeye ve mutlak doğrulara inançla, toplumsal düzenin rasyonel biçimde planlanmasıyla ve bilgi ve üretimin standartlaşmasıyla özdeşleştirilir.” (Harvey, 2010, s. 21).

Modernite kavramı, Yeni Dünya’nın keşfi, Reformasyon ve Rönesans süreçleri ile beraber “on yedinci yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçim-

lerine işaret” (Giddens, 1994, s. 9) etmektedir. Anılan kavramın karakteristikleri, araçsal akıl, merkezi devlet güçleri, Fordist üretim biçimi ve kapitalist ilişkilerin derinleşmesi ile geleneksel dünyanın dine dayalı ilişki biçimlerinin hızla çözülmesi biçiminde nitelendirilmektedir. Bu durumu Max Weber “Entzauberung der Welt” (dünyanın büyüsünün bozulması/dünyaya ait zihinlerde var olan gizemin çözülmesi) ifadesi ile ele alır. Çağdaş kullanımı ile “modernite” ifadesi genellikle 19. yüzyılın sonlarından 1920'lere uzanan sosyal, tarihi ve kültürel gelişim kümesine atıfta bulunur (Habermas, 1987, s. 5-7; Suarez, 1997, s. 11). Harvey'e göre ise “genellikle pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist eğilimli olarak algılanan evrensel modernizm, doğrusal gelişmeye ve mutlak doğrulara inançla, toplumsal düzenin rasyonel biçimde planlanmasıyla ve bilgi ve üretimin standartlaşmasıyla özdeşleştirilir.” (Harvey, 2010, s. 21).

Bu bakımdan modernizm ve modernite, tarihsel, toplumsal, felsefi ve tüm arka planları ile beraber çok farklı bakış açıları ve alanlardan ele alınan, yalnız bir tanıma sığamayacak kadar geniş olgulardır. Bilim, felsefe, ekonomi, siyaset, kültür vb. bütün alanlarda köklü dönüşümlere yol açmış, geniş bir tarihsel süreci temsil ederler. Bütün bu dönüşümler ise en fazla pozitivistde bulunduğu mutlak hakikat ve mutlak bilgi anlayışında kristalleşir. Bu anlamda moderniteyi hazırlayan tarihsel dinamiklere bakıldığında, akla gelen isimlerden birisi Newton'dur. Bilimsel devrim Newton ile başlamış, gerçeğin tanrısal açıklamalarının yerini, doğanın mekanik yasaları almıştır. “Dünyanın tümü matematikle anlaşılabilir. Newton ancak içeriklerini matematikleştirebildiği ölçüde evreni düzenleyen yeni yasaları ifade edebilirdi” (Jeanniere, 2000, s. 98) biçimindeki bakış açısı bilimci ve pozitivistti. Bu anlayış, insan aklının her şeyi kavrayabileceği hipotezine dayanmaktaydı. Aydınlanma fikrinde, koşulların ve problemlerin tek bir tanımı ve tek bir yanıtı vardır. Doğru sorular, doğru formülasyonlarla ele alındığında mutlak olana varılabilir. Bu görüş, bir tek doğru temsil tarzı olduğunu varsayıyordu; bütün bilimsel ve matematik çabalar da zaten buna erişmek içindi (Harvey, 2010, s. 42). Zaman içinde doğa bilimlerine dair mutlaklık anlayışı, sosyal bilimlere de etkisi altına almış ve pozitivist anlayış her alanda hâkim olmaya başlamıştır. Auguste Comte, pozitivist anlayış ile toplumların da doğada olduğu gibi belli yasalar ile çevrili olabileceğini varsayarak evrensel bir toplum teorisi ortaya koymaya çalışmıştır. Aydınlanma fikrinin genel karakterine uygun biçimde varılan nokta şu idi: “Mutlak olarak geçerli tek bir toplum tipi olduğuna göre, tüm insanlık Auguste Comte'un felsefesine göre bu toplum tipine ulaşmalıdır” (Aron, 2010, s. 61). Immanuel Kant ise evrensel ahlak yasalarından söz ederek bu tektipçiliğin doruk noktasına varacak, bireysel yaşamın evrensel yasalarını ortaya koyacaktı.

Modernizmin ve pozitivistimin temel argümanı olan insanlığı özgürleştireceği varsayılan akıl, artık özgürlüğün önündeki en büyük engel halini almıştı. Sanayi Devrimi ile doğayı kontrolü altına almayı başaran akıl, insanı makinenin tahakkümü altına sokmaya da başlamıştır. Emek süreci artık insana değil, makineye bağımlı hale gelmiş, çalışanlar emek süreçlerinden soyutlanmış-

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

tır. “Soyutlanma, emek sürecinin parçalarının bizzat kendilerinin mekanikleşmesiyle gerçekleşir; öyle ki, makineye ayarlanırlar; bu ise, makinelerin bir-biriyle bağlantısı, zincir üzerinde emekçinin hareketlerinin ayrışması, mekanik yeniden kurulmasına, yani Taylorizme vardığında tamamlanır” (Jeanniere, 2000, s. 102). Çalışanların yemek saatlerinden sigara molalarına kadar tüm yaşamları bir hesaplama nesnesine dönüşmüş, yaşam işin parçası haline gelmiştir. Bireyler, sınıflar ve hatta toplumun tamamı, devasa bir fabrika zihniyetinin denetimine girmiştir. Rasyonalizm, Weber’in ifadesiyle bir “demir kafes” yaratmıştır. “Weber’e göre, uzmanlaşma ve rasyonalizasyonun demir kafesinden en nihayetinde hiçbir bariz kaçış yolu yoktu. Tek makul yanıt, metanetli bir karanlıktı” (Turner, 2014, s. 113).

Modernitenin siyasal sonucu devletin tek rasyonel biçimi haline geliştir. Artık modern devlet ancak demokratik olabilirdi” (Jeanniere, 2000, s. 100). İktidarın biçimi dönüşüm geçirmişti; iktidar artık Tanrı’dan değil, ulustan gelmekteydi. “İktidar halk içindir. İktidar, vatana coşkulu bağlılıkta, gelenekte veya bir soy sop ilişkisinde kök salmaz. Yalnızca ulus haline gelen bir halkın onayıyla meşruiyet kazanabilir” (Jeanniere, 2000, s. 100). Bu anlayış doğası gereği yerel kimlikleri yok sayan, onları baskın kimliğin altında asimile eden bir yol izleyecekti. Küresel ekonomik kriz gibi felaket anlarında, bu tek tipleştirici anlayışı, Hitler Almanya’sı, Stalin Rusya’sında olduğu gibi faşizme kayabilmiştir. Farklı etnik kimlikler, dinler, cinsel yönelimler, politik yaklaşımlar tek bir hegemonik yapı altında ezilmiş, yok sayılmış ve bastırılmıştır. Aydınlanma fikri, insan aklının özgürleştirici yanını vurguluyordu, fakat “20. yüzyıl, ölüm kampları ve ölüm mangalarıyla, militarizmi ve iki dünya savaşıyla, nükleer yok olma tehdidi ve Hiroşima-Nagazaki deneyimiyle, hiç kuşkusuz bu iyimserliği tuzla buz etmiştir” (Harvey, 2010, s. 26).

Postmodern dönem, “büyük anlatıların itibar kaybetmesi; toplumsalın ölümü ve bu ölümle birlikte, teorinin gerçeğin bir yanılması ya da eleştirel olumsuzlanmasını amaçladığını bildiren, Aydınlanmacı varsayımın aşınması” (Smart, 2000, s. 324) iddiaları ile biçimlenir. Postmodern eleştiri de bu karanlık içerisinden çıkan bir karşı duruş olma iddiası ile doğmuş, en çok da İkinci Dünya savaşı sonrası gelişen toplumsal sorunlar ile modernizmin sorunlara çözüm getirememesi, sözlerini yerine getirememesi sonucunda ortaya çıkan aydın hareketine; aydın arayışına bağlanmaktadır. Postmodernizm, entelektüel bir atmosfer ile modern zihni temellendiren ideal ilke ve değerlerin sorgulandığı bir dizi kültürel ifadeye işaret eden bir kavramdır. Postmodernite ise içinde yaşadığımız ve postmodern bakış açısının giderek toplumumuzu şekillendirdiği zamana atıfta bulunur (Grenz, 1996, s. 12).

Temsilcileri genel olarak postmodernizmi “çoğunlukla, modernizmin yarattığı bütün sıkıntıları aşmayı hedefleyen inatçı ve oldukça kaotik bir akım olarak” (Harvey, 2010, s. 136) tanımlar. Bu sıkıntıları aşmak adına, parçalı olarak gördükleri iktidar yapılarını yapı çözümüne ya da bozumuna uğratmayı hedeflerler. İlk olarak merkezlerine aldıkları konu, bilgi ve modernitenin tekel

haline getirdiği bilimsel bilginin inceleme nesnesi olmasıdır. Postmodern düşünce modernizmin nesnel ve tekeli hakikat anlayışına doğrudan bir eleştiri biçiminde doğmuş ve köklerini F. Nietzsche’de bulan bilginin kurgu olduğu fikri üzerinde yükselmiştir.

Bu bağlamda postmodern düşünce dünyaya ilişkin parçaların birer kolaj biçiminde birbirine birleştirildiği eklektik bir okumayı modern düşüncenin bütüncül ve sentezci bakış açısının yerine koyar. Gerçekliği tek ve mutlak olarak ele alan modern düşüncenin aksine postmodern bakış açısı farklı gerçekliklerin varlığına ve gerçekliğin sabit bir merkezinin olmadığına işaret eder. Bu noktada mutlak yasalar, mutlak gerçeklikler üzerine kurulu olduklarını iddia ettikleri Rasyonalizm, pozitivizm, liberalizm, kapitalizm, Marksizm, yapısalcılık vb. bütün ideoloji, felsefe ve paradigmaları otoriter olmakla suçlar ve yaşamın çoğulcu biçimlerini baskıladığını öne sürer. Postmodern düşünceye göre modern anlatı tekliği, otoriteyi ve baskıyı tanımlarken postmodernizmi yaşama ilişkin çoğulcu, özgürlükçü ve heterojen yaşam algısı üzerinden tanımlar (Kızılcılık, 1996, s. 36; Ray, 2001, s. 251; Özcan, 2007, s. 267-268; Shanava, 2011, s. 104). Başka bir deyişle modernizmin total felsefesi ve bilimsel bilgi tekeline karşı postmodernizm çoğulculuk, yerellik ve özgürleşmeyi savunur (Habermas, 2000).

Böylece postmodern düşünce bir anlamda yeni bir dünya görüşü arayışı olarak ortaya çıkar. Günümüzün hızlı değişim/dönüşümlerinin, aklın (reason) yeniden kazanılması gereksinimini tetiklemesinin; gelişim için sınırsız çabalamaya ve ulaşılabilir hedeflere yönelik eğilimlerin, düş kırıklığına dönüşmesi gibi etmenler, bu sonucu doğurmuştur. Postmodernizm, Aydınlanmanın yüce nesnesi olan bilimsel bilgi ile gündelik bilgi arasındaki ayrımı, kurgusal ve yapay bulur. Bilginin doğası gereği bir kurgu olduğu ve aralarında hiyerarşinin olmadığı bir kültürü var sayar. Bu yeni bir kültürün doğuşuna işaret etmektedir: En uygun betimleme ile “zarif bir yiyecek dükkânı ile resim galerisi, playboy ile bir paleontoloji kitabı arasında artık hiçbir farkın kalmadığı yaygınlaştırılmış yeni kültür” (Baudrillard, 2013, s. 19). Bilimsel bilgi, tıpkı diğer tüm bilgi türlerinde olduğu gibi bir inşa sürecinin sonucu; bir kurmacadır. Bu bakımdan gündelik bilginin, sıradan bilginin bilimsel bilgiden bir farkı yoktur. Örneğin, geleneksel toplumda yaşayan bir kimsenin yağmurun yağması için kurban kesmesi gerektiğine dair bilgi ile meteoroloji biliminin yağmur üzerine ürettiği bilgi arasında bir hiyerarşi farkı yoktur. İkisi de başka toplumsal aktörlerce kurulmuş eşit bilgilerdir. Bunlardan birinin diğerine üstün hale getirilmesi, iktidarı kurmanın yoludur. “Postmodernizm geleneksel modern kabûlün aksine, bilgilerimizin gerçeğe birebir karşılık gelmediğini, gerçekliğin hep yeniden üretildiğini iddia eder ve bunun için de hep yeni modeller geliştirilmesi gerektiğinin altını çizer” (Aslan ve Yılmaz, 2001, s. 99). Aydınlanma fikrinin, bilimsel bilgiye olan saplantısının altında iktidar ilişkisi yatar. Foucault, bilimsel bilginin kurmaca bir bilgi olduğunu, hatta bilgilerin üretildiği alt dallar arasındaki çelişkiler olduğunu söyler. 19. yüzyılda işlenen bir cinayetin kalem alındığı eserde (Foucault, 2000), hukuk bilimi, işlenen cinayeti katliam;

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

psikanaliz bilimi bir ruh hastalığı; siyaset bilimi kimlik bunalımı olarak ele alır. Tek bir olayın, aydınlanma fikrinin mutlak bilimlerince çelişkili yorumları, bilimsel bilginin kurmaca olduğuna işarettir. Bu iktidar aracı olan bilgiye karşı, Lyotard'a (1984) göre postmodern bilgi modern süreçte oluşan bilimsel bilgi tekeline karşı bir özgürleşim çabasıdır. Lyotard'ın modern bilimin meşruiyetini sorgularken "kanıtı nasıl kanıtlarsın?" ya da daha genel olarak, "gerçeğin koşullarına kim karar veriyor?" biçimindeki soruları (modern) bilim oyununun kurallarına atıfta bulunur. Söz konusu kuralları belirleyenler ise popüler anlatıların, kanıtların, uzlaşa ve yerleşikliğini de hazırlayan uzmanlardır. Anlatı bilgisi (narrative knowledge), Batı'da yeni otoritelerin meşrulaştırılması sorununu çözenin bir yöntemi olarak benimsenmiştir (Lyotard, 1984, s. 29-30; Aslan ve Yılmaz, 2001, s. 99).

Lyotard, (1984, s. 3-4) yukarıdaki sorgulamalarının da gösterdiği gibi, postmodern çağ ile beraber bilginin statüsünün değiştiğine vurgu yapmaktadır. Söz konusu dönüşümün hızı, içinde bulunulan ülke ve faaliyet sektörlerine bağlı olarak değişmektedir. Ve sonuç olarak, bilimsel bilgi bir tür söylemdir. Bu bağlamda, son yıllardaki, "öncü" bilimlerin ve teknolojilerin dille sıkı bağlantısını dikkate almak yerinde olur. Bunlar, fonoloji ve dilbilim teorileri, iletişim ve sibernetik sorunları, modern cebir ve bilişim teorileri, bilgisayarlar ve dilleri, çeviri sorunları ve bilgisayar dilleri arasında uyumluluk alanlarının aranması, bilgi depolama ve veri bankalarına ilişkin problemler, telematik ve akıllı terminallerin mükemmelliği, paradoksalıktır. "Gerçekler kendi adına konuşur (ve bu liste eksiksiz de değildir)" (Lyotard, 1984, s. 3-4).

Anlaşıldığı gibi, postmodern yaklaşımlar, üst anlatıları, üst teorileri reddeder. Postmodernistler, bireyin, toplumun ve dünyanın merkezine tek bir gerçekliğin (bilinçaltı, sınıf vb.) yerleştirildiği Aydınlanmanın ürünü olan teorilerin, gerçekliği yansıtmaktan öte, kendi gerçekliklerini inşa ettiklerini varsayarlar. Postmodern dönem, "büyük anlatıların itibar kaybetmesi; toplumsalın ölümü ve bu ölümle birlikte, teorinin gerçeğin bir yanılması ya da eleştirel olumsuzlanmasını amaçladığını bildiren, Aydınlanmacı varsayımın aşınması" (Smart, 2000, s. 324) iddiaları ile biçimlenir. Postmodernizmde, modernizmin teori, toplum ve siyasal amaç ile yöntemlerinin yapı çözümüne uğratılıp, başka yolların seçilmesi önerilir.

Bu bilgiler, şimdiye dek kanıksadığımız biçimi ile gerçeklik kavramının boyut değiştirdiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda çok fazla gündeme taşınan gerçek ötesi kavramı ve postmodernizm ile ilişkisinin de tartışılmasında yarar vardır.

2. Gerçek Ötesi (Post-Truth) Kavramı

Gerçek-ötesi (post-truth) kavramının açıklaması, English Oxford Living Dictionary'de (2019) "kamuoyunu etkileme bağlamında, nesnel olguların, duygu ve kişisel inanca göre daha az etkili olduğu durumlar için kullanılan bir ifadedir" biçiminde geçer.

Gerçek ötesi olgusu ve kavramı genellikle postmodern döneme atfedilmektedir. Ancak, post modernizmin gerçeğe ilişkin önerileri, gerçeğin modernizm tarafından yerleştirildiği “akıl” odaklı şablondan çıkarıldığı bir perspektife açılım sunmaktadır. Bu öneriler, esasen kanıksanmış olan nesnel gerçeğin kabulünü yadsımaktadır. Bu, gerçeğin, görece, bütüncül ve sosyolojik bir yaklaşımla epistemolojik kalıplardan soyutlanmasından başka bir şey değildir. Bu ifadeler, fazla iddialı ve paradoksal bir izlenim bıraksa da, tersine, kanıksanmış gerçeğin reddi ile beraber gerçeğin bütüncül ve çoğulcu bir yaklaşımla aranışıdır. Grenz (1996) tarafından verilen bilgiler, bu bağlamda oldukça aydınlatıcıdır. Grenz (1996, s. 14), modernizmde, rasyonel çabalarla keşfedilmiş ve kanıtlanmış evrensel gerçek arayışının hâkimiyetine karşın, postmodernizmde gerçeğin rasyonel olmayan yanlarına değer yüklenmesi ve ortak bir model arayışı ile biçimlenen bütüncül bir boyutun öne çıkmasından söz eder. Modernistler için neye inanmamız gerektiği bağlamında tek belirleyicinin insan akli ve idraki olması, postmodernistlerce yetersiz bulunmaktadır. Postmodernizm, bütüncüllüğü; insan yaşamının yalnız zihinsel değil aynı zamanda duygusal ve sezgisel bütün boyutlarını dikkate alır. Bu bütünlük ayrıca, varlığımızın arka planında -kişiliğimizi de biçimlendiren- neler olduğuna ilişkin derin ve hassas farkındalığı gerektirmektedir. Bu geniş alan içerisinde şüphesiz “doğa” (ekosistem) yer alır. Yine, buna ek olarak katıldığımız insanlar topluluğunu da bu kapsama almak gerekir. Postmodernistler, toplum ve varlığın sosyal boyutuna ilişkin öneme dikkati çekerler. Postmodern bütünlük anlayışı, aynı zamanda, yaşamın dini veya manevi yönüne de uzanır. Postmodernistler bilme durumunun rasyonelliğin ötesinde saklı insan duyguları ve sezgilerine dayanan taraflarına dikkati çeker. Postmodern bütünsellik/holizm, Aydınlanmanın öne sürdüğü tarafsız, özerk ve rasyonel birey idealine karşıtlığı getirir. Modern anlayışın rasyonelliği ve neye inanmamız gerektiği anlamında insan akli ve idrakini tek belirleyici ölçüt durumuna getirmesi kabul edilebilir değildir (Grenz, 1996, s. 14).

Bunun doğal sonucu olarak, Kısıc ve Stanojlović, (2018, s. 28) günümüzün genç nesillerinin, kanıtlanmış gerçeklerden ziyade duyguların, kişisel inançların ve bakış açılarının kamuoyunu şekillendirdiği “gerçek ötesi” toplumlarda yetiştiğini ifade etmektedir. Toplumsal bağlamda “gerçek ötesi” terimi sadece düz yalanlara değil, gerçeğe ilişkin kasıtlı, haksız saygısızlıklara da zemin sunabilmektedir. Öyle ki, bu durumda, çeşitli/farklı açılardan yeniden düşünmeye dahi izin vermeyen (kasıtlı) belirli çözümlere uyarlanmış yorumların hâkimiyeti söz konusudur. Seçim-dışlama yöntemi (selection-exclusion method), abartılı tartışmaların, çarpıtılmış gerçeklerin ve yalanların, gerçekleri sadece halının altına süpürmesi değil aynı zamanda aleni biçimde onların inkâr edilmesini, göz ardı edilmesini meşru kılar (Kısıc ve Stanojlović, 2018, s. 28).

Gerçek ötesi bilgi ve haberlerin yayılması ile beraber anılan postmodernizm, olumlu tarafları ile ele alındığında çoğulculuğu, çok sesliliği, farklılıkları kucaklayan; katı ve salt olanın yerine esnek ve değişken olanı benimseyen; özgün olanı öne çıkaran bir kuram ya da sistem olarak kabul edilebilirken,

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

içinde aynı zamanda bir paradoksu barındırmaktadır. Anılan paradoksal durum, postmodernizmin gerçeğe, doğru olana ilişkin şüpheleri tetiklerken bir yandan da gerçek ile imgeyi de özdeşleştiren yapısı ile gerçeğe kaygan bir zemin oluşturabilmesidir. Ancak, bu söylem, kesinlikle gerçeğin modern çağ ya da öncesinde yadsınmadığı biçiminde anlaşılmalıdır. Harari (2018) tarafından ileri sürülen aşağıdaki ifadeler, insanın olduğu her yer ve her dönemde esasen gerçeğin saptırılabilmesine işaret etmektedir:

İnsanlar her zaman gerçek ötesi çağda yaşamışlardır. İnsanlar, güçleri kurguları yaratmaya ve kendi yarattıkları kurgulara inanmaya dayanan bir gerçek ötesi türdür. Taş devrinden bu yana, kendi kendini güçlendiren mitlerin toplulukları bir araya getirme görevi vardır. Nitekim insanlar bu gezegeni kurgu yaratma ve yaymadaki eşsiz yeteneğinden ötürü fethetmiştir. Biz insanlar, yalnızca kurgusal hikâyeler icat etme, onları etrafa yayabilme ve milyonlarca yabancıyı onlara inanmaya ikna edebilme yetimiz nedeni ile çok sayıda yabancıyla işbirliği yapabilen tek memeli türüz.

Sonuç olarak, postmodern çağ ile gerçek ötesi olgusunun daha fazla yayılması durumu, gerçeğe ilişkin sosyo-kültürel değerlendirmelerin modernizmden arınan esnek çerçevesi, küreselleşme, yeni internet, iletişim teknolojileri ve özellikle de sosyal medyanın bilgi ve haberleri hızlı yaymaya zemin sunan koşullarına bağlanabilir.

3. Postmodernist Çerçevde Kütüphanelerin Değişen Rolü

Ray'e (2001, s. 251) göre, modernist düşüncenin homojenliğine tepki olarak, postmodernizm, özneliği ve çoklu gerçekleri vurgular; çoğulculuk ve çeşitlilik, evrensellikten daha değerli görülmektedir. Yüksek teknolojiyi yakalaması ve örgütsel yeniliklerine karşın, kütüphaneler doğası gereği daha çok "modernist" kurumlardır. Düzenlilik, güvenilirlik, öngörülebilirlik ve rasyonellik değerlerini ilke olarak benimsemiş, kurallara önem vermişlerdir. Bilgilerin dünyasına bu "modern" yaklaşım ve kütüphanelerin geleneksel "zarif, hiyerarşik ve mantıksal sadeliği" yüzlerce yıldır varlığını sürdürmüştür. Bir bütün olarak kütüphanecilerin postmodern bilgi çağında geleneksel üst anlatı (meta-narrative) sınırlamalarını tanımakta yavaş davrandıkları gözlenmektedir. Bunun nedeni, geleneksel kütüphaneciliğin, kütüphanecileri "bibliyografik deneyim" in çerçevesinde davranış ve tutum içine yerleştiren konumlandırmasıdır. Bu, bizim realitemizdir. Ancak kitaplar ve kütüphaneler, bünyesinde doğrusallık, düzen, hiyerarşi ve yapı gibi modernist değerleri barındırırken, Web sayfası ve İnternet doğrusal olmayan, eşitlik ve rastlantısallığa dayanan postmodern değerleri yansıtmaktadır. Söz konusu bu postmodern koşullarda, geleneksel temel değerlerimizi de tamamen göz ardı etmeden bu yeni değerlere uyum sağlamak istiyorsak, gerçeğe ilişkin var olan üst anlatı, inanç ve yapımızı değiştirmemiz gerekmektedir (Ray, 2001, s. 251).

Bu nedenle, 21. yüzyıl kütüphanecisinde aranan nitelikler ve yeterlilikler esneklik, vizyon, eleştirel fakat aynı zamanda esnek ve kompleks/çok boyutlu düşünebilme, ortaklıklar kurma, işbirliği yapma, öğrenmeye ve öğretmeye de-

vam etme gibi becerilerdir. Postmodern anlayış gereği etkinleştirici konumu ile kütüphaneci, kullanıcıların yeni kaynakları ve yeni fikirleri öğrenmelerini ve kullanmalarını, hem basılı hem de elektronik kaynaklarla tanışmalarını ve bilgileri değerlendirmek için gereken eleştirel bilgi okuryazarlığı becerilerini öğrenmelerine yardımcı olmalıdır. Bilgi profesyoneli olarak da nitelenen kütüphaneci aynı zamanda gerek duyulduğunda bir öğretmen ve eğitimci olarak nasıl çalışacağını bilerek üstlenmesi gereken rolün gerektirdiği gibi sürekli bir öğrenci gibi olmalı; hep öğrenmelidir (Hillenbrand, 2013, s. 177).

Benzer biçimde Stover (2004, s. 277-278) tarafından yapılan postmodernizm bağlamında uzmanlık kavramına ilişkin sorgulamalar, kütüphanecilik alanında uzmanlığın postmodernist yaklaşımla tekrar gözden geçirilmesine ışık tuttuğu için dikkat çekicidir:

Modernitenin uzmanlık görüşünde, müşteri hiyerarşik olarak üstün bir konumda duran uzmana bağlıdır... Müşteri bilgisiz, deneyimsiz ve görece güçsüz görülürken, müşterinin kaynaklara ve bilgiye erişiminde pek azının aşabileceği tekeli, gizemli bir cephe oluşturulur. Uzmanlığın bir diğer yönü de onu yukarıya taşıyan ve diğerleri tarafından anlaşılabilen uzmanlarca kullanılan dil ve teknik jargondur. Bir uzman ile müşteri arasındaki postmodern ilişki ise iki birey arasındaki hiyerarşik farklılıklara dayanmamaktadır... Bir postmodern uzmanın bilgisi tekrar tekrar oluşturulur ve müşterinin gereksinim ve deneyimlerine bağlı olarak değişebilir. ... Postmodern uzmanlık kavramı, bir insana ilişkin nitelikler yerine bir çeşit etkileşim bağlamında değerlendirilmelidir. Postmodern çerçevede uzmanların varlığı, yalnızca bir başkasının gereksinim duyduğu belirli bir bilgiye sahip olmak anlamında değerlidir (Stover, 2004, s. 277-278).

Öte yandan, kütüphanelerin hayatta kalabilmek için bir Platonizm restorasyonuna gereksinim duyduğuna inanan Kruk (2003) tarafından postmodernist kütüphanecilik anlayışına ilişkin eleştiriler¹, karşıt bir pencere açtığı için dikkate değerdir.

---

¹ Kruk'a (2003, s. 235) göre, Platonist kütüphaneciler, demokratik olmayan bir şekilde kütüphane kullanıcılarına kendi fikirlerini ya da çeşitli fikirleri dayatma eğilimiyle suçlanabilirler. Kütüphanelerinin raflarında iyi, gerçek ve güzel standartlarına uymayan kitaplar bulunmaz. Okuyucu odaklı olduklarını kabul etmezler. Başlıca görevleri insanlığa ilişkin en doğruyu, en iyiyi yansıtan bir kitap koleksiyonu oluşturmak ve geliştirmektir. Yüksek standartların titizlikle uyulması gerektiğine inanırlar. Kütüphanede sadece eğlence için okunan kitaplara yer yoktur. Platonistler değerlerin ve fikirlerin tarihin dışında var olduğunu ve sonsuza dek doğru olduğunu iddia ederler. İyi kitaplar sonsuz gerçeği yansıttıkları için ölümsüzdür (Kruk, 2003, s. 235). Oysa postmodernistler için gerçekliğin doğası ve evrendeki yerimiz hakkındaki iddialı sorular anlamını yitirmiştir. Gerçek yoktur; onun yerine ne geçerli ne de geçersiz olan geçici ifadeler vardır. İyi ve kötü, güzel ve çirkin, doğru ve yanlış arasındaki ayrımlar artık ayırt edilemez durumdadır. İyi ya da kötü kitap da yoktur. Kimse böyle yargılara varma yetkisine sahip değildir. Sonuç olarak, hiçbir şey kanunlaştırılmaz. Hiç kimse gerçekliğin ne olduğunu bildiğini iddia edemez. Post-modernist kütüphaneciler koleksiyon geliştirmeye çok fazla dikkat etmezler. Kitapların yerini her zaman yeni-

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

leri alacaktır. Kitaplar, geçici olmaları ve önemsizlikleri bakımından gazetelerden farksızdır. Okumak hakikatin keşfedilmesine yol açan ciddi bir etkileşim değildir. Dikkat dağıtma gibi bir eylemdir (Kruk, 2003, s. 234-235). Ancak, Kruk (2003, s. 230) kütüphanecilerin, kamunun dünyanın gerçek bir temsiline erişimini sağlaması için çabalamakta olduğuna işaret eder. Onlar, kütüphane koleksiyonunun açıkça kurgu ve kurgu dışı biçiminde iki ayrı alana bölünmesi konusuna özen göstermektedirler. Kurgu, hayali, başka bir deyişle uydurma hikâyeleri ifade eder. Kurgusal olmayan ise gerçeklerin gerçeğe uygun temsilini içeren kitaplarla sınırlıdır. Nitekim Amerikan Kütüphane Derneği (American Library Association) tarafından hazırlanan Kütüphanecilik ve Bilgi Hizmetinin Temel Değerlerine İlişkin Beyanat (A Statement on Core Values of Librarianship and Information Service) okuyuculara 'kaydedilmiş bilgi, bilgi ve yaratıcı çalışmalara serbest ve açık erişim sağlama' garantisini verir. Yaratıcı çalışmalar, yalnızca yazarların ve okuyucuların kafasında var olan hayali karakterleri ve durumları tanımlar. Buna karşılık, bilgi, dünyanın gerçeğe ilişkin bir temsildir. Onu duygularımız ile algılar ve zihinlerimiz ile tutarlı bir çerçeve içerisinde düzenleriz. Romanlar, gerçek olmayan olayları anlamaktadır. Kısmen gerçeklere dayanan tarihi romanlarda bile hikâyenin kurgusal ve öznel karakteri apaçıktır (Kruk, 2003, s. 230). Postmodernizm, aynı zamanda Romantik bir harekettir. Postmodernistlerin tamamen akla dayanan bir medeniyetin inşası için Aydınlanma'nın büyük projesini reddettiği sıklıkla söylenir. Burada gerçeğin (truth) sonsuz mu (eternal) yoksa değişken mi (changeable) olduğu sorusunu kendimize sormak, bizi iki tür yaşam felsefesi arasında seçim yapmakla yüzleştirir. Aynı zamanda gerçek keşfedilmiş mi yoksa yaratılmış mıdır? Monolitik mi çoğulcu mudur? Özgürleştirici mi köleleştirici midir? (Kruk, 2003, s. 232-233). Evrenin anlaşılması için insan aklını kullanır. Dil gerçeği olduğu gibi anlayabilmenin bir aracıdır; insanın iyiyi, güzelliği ve gerçeği aramaya doğal bir eğilimi vardır; insan sosyal bir varlık olarak, bilgisini diğer insanlarla paylaşır. Bunun yanı sıra, bilgi temelde görüşlerden farklıdır; çekirdeği kalıcı, değişmez ve evrenseldir; gerçek ve bilgi, uluslararası ve kültürlerarasıdır; kütüphaneler bilginin depolandığı ve yayıldığı yerlerdir; kütüphaneciler bilgi ve gerçeğin koruyucularıdır. Ayrıca, gerçeğe giden birçok yol vardır ancak çoğulculuk buna önderlik etmemeli veya görelilikle karıştırılmamalıdır. Son olarak da kütüphanecilerin temel kaygısı, politik taraflar ya da onların çokluğuna bağlı değildir; gerçeğe nasıl hizmet edileceğidir (Kruk, 2003, s. 234). Sonuç olarak, Kruk, (2003, s. 238) kütüphanelerin, kamu yararı için çalışan kamu kurumları olarak hayatta kalacaklarsa, postmodernist saldırıdan korunmaları gerektiğini ileri sürer. Bilgi ve görüş arasındaki fark bu kadar bulanık duruma gelirse, kütüphane koleksiyonlarında sunulan onaylanmış kayıtlı bilgi kaynaklarına başvurunun ne anlamı kalacaktır? Postmodernistler kütüphanedeki bütün kitapları kurgu olarak etiketlemek isterler. Tüm görüş ve yorumlar geçerli sayılıyorsa, yeni fikirlere ulaşma çabasının anlamı olmayacaktır. Bu bağlamda artık okuma, öğrenme anlamını kaybetmekte ve yalnızca eğlence veya dikkat dağıtıcı aracı durumuna gelmektedir. Tam da bu noktada Kruk (2003, s. 238), çözüm olarak kütüphanecilikte Platonizmin restorasyonunu önerir. Ancak bu otoriter bir Platonizm biçimine geri dönüşü savunmak biçiminde algılanmamalıdır. Otoritenin, kültürel ve dilsel duyarlılığın ve milliyetçiliğin reddedilmesi, yoksul ve yoksun olanlara duyulan sempati gibi bazı postmodernist düşünceler, kendisine göre, kesinlikle korunmaya değerdir. Bununla birlikte, genel olarak postmodernizm, Batı kütüphaneciliğinin gerçek, kamu yararı, nesnellik gibi temel ilkelerine karşı bir tehdittir çünkü bu değerler olmaksızın kütüphaneler var olamazlar (Kruk, 2003, s. 238). Anlaşıldığı gibi, Kruk'un (2003) yaklaşımı, post-

Kruk (2003, s. 229) postmodernizmde görelilik ve hatta irrasyonalizme açık bir eğilimin olduğunu ve bu durumu kütüphanecilik için bir tehdit olarak gördüğünü ileri sürmektedir. Bu akım ile modernizmin benimsediği gerçeklik ve nesnellik gibi kavramlar sorgulanmakta ve sıklıkla reddedilmektedir. Ancak, kütüphaneler gerçeklik ve nesnellik olmaksızın varlığını sürdüremezler.

Modernizm ile postmodernizm arasında bilginin etkilerine yönelik iki farklı konumlanmaya işaret eden Knox'un (2014) açıklamaları da bu bağlamda dikkat çekicidir. Knox'a (2014, s. 11) göre, bilginin etkilerine yönelik bu iki konumlanmadan birincisi, yeni bilgilenmenin etkilerine karşı agnostik/bilinemezci yönü hâkim olan postmodernist görüş, diğeri ise yeni bilginin etkilerinin bilinebileceğini ve kaçınılmaz olduğunu savunan geleneksel-modernist görüştür. Kendisine göre, esasen, postmodernist konumun kendisi zaten çağdaş kütüphaneciliğin düşünce özgürlüğünü desteklemesine ilişkin temeli güçlendirmektedir. Geleneksel-modernist görüşün, bilginin etkilerinin doğada nedenselliğe bağlı olduğu ve önceden bilinebileceği savunusuna karşın postmodernist görüş, bilginin öngörülebilir etkileri olsa dahi bu etkilerin belirli bir birey veya toplum üzerinde nasıl olabileceğinin kestirilemeyeceğini öne sürmektedir. Bu görüş yeni bilginin etkileriyle ilgili agnostik özelliğe dikkati çekmektedir. "Agnostik" klasik anlamı ile "bilinmeyen veya bilinmeyen" anlamında kullanılmaktadır (Knox, 2014, s. 19).

Burada modernist görüş ile postmodernist görüşün çatıştığı öznellik ve nesnellik öğelerinin sınırlarını neyin, nasıl belirlediğine de dikkat yöneltmek önemlidir. Bu bağlamda, Hjørland (2010) tarafından yapılan açıklamalar konuya ışık tutar niteliktedir. Hjørland (2010, s. 218-219), bireyin kanısına ilişkin olan, ona ait görüş, inanç ve duyguları temsil eden ifadenin öznel olarak nitelendiğine dikkati çeker. İnsanların görüşleri ve inançlarından bağımsız olanlar ise nesnel, tarafsız olarak kabul edilir. Geleneksel düşünceye göre, bilim nesnel ve bu tarafsızlık, gözlemlere (deneysel gerçekler) dayanmaktadır. Ancak konuya ilişkin ezber bozan görüş, aslında bizim algılarımızın "paradigmalara" (ya da bizi çevreleyen kültür veya belli bir bilim dalında öğrendiğimiz görüşlere) bağlı olduğu yönündedir. Bilgi bu nedenle her zaman öznel ve öznel sadece bireysel değildir; aynı temel görüşleri paylaşan insan grupları için de geçerlidir. Bir ifadenin nesnel olarak kabul edilip edilmeyeceği tek bir gözlem veya prosedürle belirlenemez (ve her zaman sorgulanabilir) (Hjørland, 2010, s. 218-219). Kuhn, (1970, s. 43), bu açıklamaları pekiştirir biçimde ortak paradigmanın belirlenmesinin, ortak kuralların belirlenmesi anlamına gelmediğine dikkati çekmektedir. Araştırmalarda, araştırmayı yapanın daha küresel paradigmalarından aldığı ve araştırmalarında kurallar olarak konuş-

---

modernizme karşı modernizmin savunusunu yansıttığı gibi, modernizmin paradigması olan pozitivist anlayışa ilişkin görüşlerinin de çerçevesini oluşturmaktadır. Budd'ın (1995, s. 295) da öne sürdüğü gibi, modern kütüphane ve bilgi bilim tarihinin en iyi biçimde pozitivizm ile karakterize edilebileceği görüşü pek çok kişi tarafından paylaşılmaktadır.

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

landırıldığı açık veya kapalı hangi yalıtılabilir unsurların bulunduğunu keşfetmek önemlidir. Belirli bir bilimsel geleneğin evrimini tanımlamaya veya analiz etmeye çalışan herkesin mutlaka bu türden kabul edilmiş ilke ve kurallara başvurduğu unutulmamalıdır (Kuhn, 1970, s. 43).

Radford, (1998, s. 617-618) tarafından da aktarıldığı gibi, Batı geleneğinde kütüphane, düzen ve rasyonellik bağlamında uzun yıllar bir metafor olarak kabul edilmiştir. Kurumsal biçimde, içinde bulunan her bir materyalin değişmez, sabit bir düzene, yere sahip olduğu bir yeri sembolize eder. Burada, söz konusu materyallerin her biri diğer tüm öğelerle önceden oluşturulan bir bağ, bir öncelik sırası içerisindedir. Kütüphanenin varlık gerekçesi, birçok yönden pozitivist bilim kurumları tarafından idealleştirilen doğanın tanımını temsil etmektedir. Kütüphane koleksiyonlarının tamamen tutarlı bir sistem içerisinde organize edilmesi söz konusudur ve bu durum, pozitivist bilimin bir dizi genel ilkeye göre sıralama ve sınıflandırma prensibi ile tutarlıdır. Ve bu durum Radford'un (s. 617-618) aktarımı ile Garrett (1991) tarafından yöneltilen şu ifadeler ile örtüşmektedir: "bilimsel olarak türetilmiş ve sınıflandırılabilir bir bilgi birikiminin varlığına yakın zamana kadar tartışılmaz bir kolektif inanç" mevcuttur. Kütüphane, "toplumun bu görüşü inşa ettiği en görünür ve önemli tapınaklardan biri"dir.

Postmodernist anlayış ile beraber modern geleneksel teorinin sunduğu şablonlardan dışarıya taşan bir diğer konu, kütüphanelerin en önemli işlevlerinden olan bilginin düzenlenmesi konusudur. Kataloglama ve sınıflama, kütüphane ve bilgi merkezlerinin varlıklarını temellendiren, uzmanlık alanları çerçevesinde değerlendirilen yükümlülükler olduğundan, ayrıntılı olarak postmodernist anlayışın ne gibi değişiklikleri önerdiğini açıklamakta yarar vardır.

4. Bilginin Düzenlenmesine İlişkin Postmodernist Yaklaşım

Mai'nin (1999) modern sınıflama ile postmodern sınıflama teorisini karşılaştırdığı çalışmasında, yazar, geleneksel/modern sınıflandırma teorisine göre bilginin evreni temsil etmesinin amaçlandığını, postmodern sınıflandırma teorisine göre ise belirli alanlar için pratik bir araç sunulmasının önemli görüldüğünü açıklamaktadır. Mai'ye (1999, s. 547) göre, postmodern düşünce ile beraber, kanıksanan biçimi ile nesnellik ve tarafsızlık fikri anlamını yitirmiştir. Kendisi, dünyanın gerçeklerine ilişkin postmodern bakış açısına göre, gerçek ve bilginin, belirli söylem topluluklarında üretilmiş ve inşa edilmiş yapay ürünler olduğunu öne sürer. Bu nedenle, postmodern bir bilgi organizasyonu teorisi, bilgi organizasyonlarını, bilgi organizasyonunun amaçlandığı şirketteki, organizasyondaki veya bilgi alanlarındaki belirli söylem topluluklarının algılarının, anlayışlarının aktif yapılanmaları olarak görür. Bu nedenle bilgi organizasyonu için ilke, kural ve standartlar yerine bilgi organizasyonundaki yorumlayıcı süreçler ve bilgi organizasyonunun bir parçası olduğu kültürel ve sosyal bağlam ilgi odağıdır (Mai, 1999, s. 547). Burada bilginin organizasyonuna iliş-

kin geleneksel modernizmin odaklandığı epistemolojik boyut ya da bir diğer deyiş ile evrensel bilgi algısının baskın etkisi postmodernist anlayış ile hem görece hem de pragmatik bir boyuta taşınmakta; sürecin etkinliği, işlevselliği ve göreliliği önem kazanmaktadır.

Yine Mai'nin (2004, s. 39) konu bağlamında bir diğer çalışmasında aktardığı bilgilere göre, kapalı sistemler ve dinamik sistemler arasında ayırım yapan Shera (1970) kapalı sistemlerin “çeşitli bilgi kesimlerinin ilişkilerinin görece kalıcı olduğu, aşağı yukarı her zaman için kalıcı olmayı koruduğu” görüşü üzerine temellendiğini söylemektedir. Öte yandan açık sistemler “sürekli değişime, sürekli yeniden yorumlamaya” izin verir. Shera ve benzer yaklaşımı olan yazarlar, sınıflandırmaya ilişkin araştırma ve çalışmalarında, sistem ve tekniklere odaklanmaktan çok sınıflandırmaların işlev göreceği bağlamlara, alanlara ve görelilik felsefelerine yönelmenin gerekliliğine işaret eder. Genel olarak önerdikleri şey, sınıflandırmaların göreceli yapısının dikkate alınması ancak aynı zamanda sistemlerin belli düzeylerde istikrar derecesini de korumasına dikkat edilmesidir (Mai, 2004, s. 39). Sonuç olarak, sınıflandırma çalışmalarının teorik temeli, sınıflandırmayı mümkün olduğu kadar nesnel bir gerçeği temsil etmek amacı ile uygulamak olan bilimsel gelenek/anlayışından sıyrılmış ve kullanıcıyı odak alan bir geleneğe doğru yol almaya başlamıştır. Burada, belli bir alanın aktivitelerinin desteklenmesi, belge, sınıflama yapan ve kullanıcılar arasında iletişimi sağlama öğeleri esas kabul edilmektedir. “Sınıflandırma, epistemik bir otorite tarafından bir organizasyon için yaratılabilecek bir şey değildir; bir sınıflandırma kuruluşun bağımsızlaşmalıdır. Sınıflandırma, organizasyon dilinin bir simgesidir”. Bu bilgilerden yapılacak temel çıkarımlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Sınıflandırmanın amacı, nesnel bir gerçeği temsil etmek değil, kullanışlı bir araç üretmektir.
- Sınıflandırma şemalarının yapılandırılması için kullanılacak yöntem, kullanıcıların bilgi etkileşimleri, iş, meslek ve alışkanlıkları ile çalıştıkları alanların gereksinimlerine dayanmalıdır. Kişi, salt standart prosedürlere ve yönergelere güvenerek onları dayanak alamaz.
- Sınıflandırma ile uğraşanların, nesnel, tarafsız olma kaygılarından kurtarılması gerekir. Sınıflandırma eylemi, doğası gereği politik ve değer yüklüdür (Mai, 2004, s. 46).

Kütüphane kullanıcılarının eğitimi ve yönlendirilmesinde gittikçe önem kazanan ve özellikle post modernist yaklaşımla daha fazla öne çıkan bilgi ve medya okuryazarlığının anılan tüm değişimlerin etkileri ile nasıl bir boyut kazandığı sorgulanması gereken bir diğer önemli konudur.

5. Moderniteden Postmoderniteye Bilgi ve Medya Okuryazarlığı

Bilgi ve medya okuryazarlığı, özellikle kütüphanecilik alanında sıklıkla tartışılan kavramlardır. Moderniteden post moderniteye geçiş sürecinde, anı-

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

lan kavramların nasıl bir değişime konu olduğunu irdelemeden önce literatürde bu kavramlara ilişkin nasıl bir çerçeve çizildiğini açıklamak yararlı olacaktır.

Önal'ın (2007, s. 337-338) verdiği bilgilere göre, esasen, bilginin yer aldığı ve teknolojinin kullanıldığı ortamlara yönelik beceriler kazanma gerekliliği okuryazarlık terimiyle birleşen çeşitli alanları ortaya koymuştur. Ağ okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, coğrafya okuryazarlığı, çoklu ortam okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, enformasyon teknolojisi okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlık, gazete okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, görsel-işitsel okuryazarlık, kütüphane okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, siyaset okuryazarlığı, tarih okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, televizyon okuryazarlığı gibi gündün gündüne çeşitlenen okuryazarlıklar, temelde birbirleriyle bütünleşen nitelikler taşımaktadır. Tüm bu kavramlardaki ortak noktalar, ait oldukları konu, kaynak ya da alanla ilişkili olarak değişimlere uyum sağlayabilme, kullanabilme, değerlendirebilme becerilerini içermektedir. Belirtilen kapsamda bilginin nasıl bulunacağını, nereden sağlanacağını, ne şekilde kullanılacağını ve hangi kapsamda değerlendirileceğini öğreten beceriler olarak tanımlanan “bilgi okuryazarlığı”, yukarıda anılan tüm okuryazarlıkları içeren şemsiye terim biçiminde değerlendirilmektedir (Önal, 2007, s. 337-338).

Bu şemsiye terim altında kategorize edilebilecek ve son yıllarda sıkça anılan bir terim olan medya okuryazarlığına ilişkin pek çok tanım yapılmıştır. Thompson'a göre (1995, s. 23-25) bu kavram, 1970'li yıllarda toplumsal, psikolojik, ekonomik, politik ve kültürel çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından ortaya atılmış, ancak 1990'lı yıllarda güçlü bir gelişme gösteren bilgisayar ve internet teknolojisi ile birlikte genişleyerek çok daha geniş boyutlu bir kapsama ulaşmıştır (Thompson, 1995, s. 23-25). Yazar, kavramı, bilgi işlem teknolojisi aracılığıyla yetenekleri artmış, kullanımını kolaylaşmış, esnekleşmiş ve/veya genişletilebilirlik, uyarlanabilirlik potansiyelini barındıran iletişim araçları olarak tanımlar (Thompson, 1995, s. 132-139). Çambay'ın (2015, s. 241) aktarımı ile yeni medya, dijital bir kodlama sistemine sahip, modülerlik ve hipermetinsellik özelliği taşıyan, bireylerin karşılıklı bir biçimde etkileşimine olanak sağlayan aktif bir iletişim alanı olarak tanımlanabilir. Yeni medya, günümüz enformasyon çağının en temel aracı olarak öne çıkmakta ve bu araç, gündelik yaşantımızın her alanına nüfuz ederek sosyal, ekonomik ve kültürel yaşantımızı tümüyle biçimlendirmektedir. Yeni iletişim teknolojileri ile yaşamımıza damgasını vurmuş bir kavram olarak yeni medya, bilgisayar ağ yapıları arasında iletişim kurmaya yarayan yazılımlara dayanmakta olup erişilebilirlik olanaklarını yükseltip toplum içerisinde etkileşim kurma yeteneğini artıran bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu araç, aynı zamanda, toplumsal yaşamı tümüyle biçimlendirerek farklı kamusal ortamların oluşmasına aracılık etmektedir (Çambay, 2015, s. 241).

Külcü'nün (2017, s. 82) aktarımı ile bilgi profesyonelleri (ya da bir başka deyişle kütüphaneciler) için “doğru bilgi”, bütünlüğü (integrity), geçerliliği (accuracy), güvenilirliği (reliability) ve özgünlüğü (authenticity) garanti altına

alınmış, kayıtlı veri anlamına gelmektedir. Ancak, günümüzde bilgi kaynaklarına güven ikinci plana atılabilmekte, yaşanan belirsizlik iklimince doğrunun nerede olduğu ya da doğruyu kimin savunduğu belirsizleşebilmektedir. Yayıncılık ve medya üzerine araştırmalar yürüten Pew Araştırma Merkezi'nin verileri, yetişkinlerin ortalama %62'sinin haberleri sosyal medya kaynaklarından sağladığını göstermektedir. Bu durum ise akla insanlar için doğrunun anlamı ve değeri nedir sorusunu getirmektedir. Ekici'ye (2017, s. 68) göre, bilgi üretimindeki artış ile bilgi üretim ve kayıt ortamlarındaki değişim, kayıtlı bilginin toplanması, düzenlenmesi ve hizmete sunulmasından sorumlu olan kütüphaneleri derinliğine etkilemiştir. Eğitim, öğretim ve araştırma ortamlarının vazgeçilmez paydaşlarından olan kütüphanelerin bu değişime ayak uydurma zorunluluğuna koşut olarak kütüphanecilerin rolleri de değişmektedir. Yeni ekosistem, insanların bilgiyi kullanma biçimlerini de değiştirmiştir. İnsanlar artık, bilgiye gereksinim duyduklarında erişebilecekleri kütüphaneciler gibi, herhangi bir konuda rehberliğe ya da yardıma gereksinim duyduklarında, kendi ağlarında bağlı olan izleyici üyelerin varlığının bilincindedir. Dolayısıyla, kütüphanelerden çok kendi ağlarından bilgilenmeyi tercih etmektedir.

Hasdemir'in (2012, s. 28) anlatımına göre, medya araçları, geleneksel medyadan yeni medyaya doğru giderek çeşitlenirken, medya okuryazarlığının kapsamı ve hedef kitlesi de giderek genişlemektedir. Yaşam boyu öğrenim ilkesinin de gereği olarak, medya okuryazarlığının yalnızca formel eğitim alan gruplarla sınırlanmaması, toplumun farklı kesimlerinin de medya okuryazarlığı eğitimine dâhil edilmesi anlayışı giderek hâkim olmaktadır. UNESCO'nun "Herkes İçin İletişim" programını hatırlatan, "Herkes İçin Medya Okuryazarlığı" başlığı altındaki bu çalışmalara yakın dönemden bir örnek olarak, 2010 yılının sonunda Brüksel'de yapılan konferans verilebilir. "Yaşam boyu iletişim eğitimi" şiarıyla, bu eğitimde görev alan aktörleri bir araya getirmeyi hedefleyen konferans, çalışmalarını, 18 Ocak 2011 tarihli, "Yaşam Boyu İletişim Eğitimi İçin Brüksel Bildirgesi" ile sonuçlandırmıştır (Hasdemir, 2012, s. 28).

Kamuoyunu oluşturma işlevi ile medya, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte geleneksel medya ve yeni medya olmak üzere iki kategoride sınıflandırılan bir yapıya bürünmüştür. Bunun sonucunda haber alma, bilgilendirme, eğitme ve eğlendirme gibi temel işlevler her iki yapı çerçevesinde değişmemekle beraber, yeni medyada bunların işleyiş ve uygulama biçimlerinde ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Öncelikle yeni medyanın dijital yapısı geleneksel medya araçlarının tek yönlü akışını bozmuş bulunmaktadır. Yeni medya araçlarının içerikleri, yalnızca üreticiden tüketiciye ya da izler kitleye doğru tek yönlü değil çok yönlü bir akış göstermektedir. Geleneksel medya araçlarında üreticinin karşısında tüketici ya da izler kitle olarak tanımlanan edilgen bir kesim bulunurken yeni medya araçlarında üretime aktif olarak katılan kullanıcılar yer almaktadır (Sezer ve Sert, 2013, s. 64).

Manovich (2001, s. 19), yeni medyaya ilişkin kapsamlı sorgulamalar yaptığı çalışmasında, yeni medyanın ne olduğunu yanıtlamak istiyorsak konuya

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

ilişkin sıkça tartışılan kategorileri listeleterek başlayabileceğimizi belirtmektedir. Bunlar, internet, Web siteleri, multimedya bilgisayar, bilgisayar oyunları, CD-ROM'lar ve DVD ile sanal gerçekliktir. Peki, bunların hepsi yeni medyada yer almakta mıdır? Dijital videoya çekilen ve bilgisayar iş istasyonlarında düzenlenen televizyon programları veya 3 boyutlu animasyon ve dijital kompozisyon kullanan filmler bu kategoride midir? Bilgisayarlarda oluşturulan fotoğraflar, resimler, mizanpajlar, reklamlar vb. görsel ve metin görüntüleme kompozisyonları basılı ortama geçtikleri zaman yeni medyaya dâhil edilebilir mi? Yeni medyanın sınırları nerede biter? Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, yeni medyanın tanımlanmasına ilişkin popüler anlayış, onu üretimden ziyade dağıtım ve gösteri için kullanılan bir bilgisayar beraberinde konumlandırır. Buna göre, bilgisayarda dağıtılan metinler (Web siteleri ve elektronik kitaplar) yeni medya olarak kabul edilirken, basılı ortamda (kâğıt) dağıtılan metinler, bu kategoriye girmez. Benzer şekilde, bir CD-ROM'a yerleştirilen ve görüntülenmesi için bilgisayara gereksinim duyulan fotoğraflar yeni medya olarak kabul edilir ancak aynı fotoğraflar bir kitapta basılırsa yeni medya tanımına girmez (Manovich, 2001, s. 19). Ancak, yazar, sosyolojik bir yaklaşım benimseyerek, bilgisayarlaşmanın kültür üzerindeki etkilerini bir bütün olarak anlamak istiyorsak, bu tanımlamanın çok sınırlayıcı olduğunu ileri sürmektedir. Kendisine göre, bilgisayarın medyanın sergilenmesi ve dağıtım işlevini medyanın üretilmesi ve depolanması işlevinden daha öncelikli bir yere yerleştirmek anlamlı değildir. Hepsi mevcut kültürel dilleri değiştirmek için aynı potansiyele sahiptir. Tıpkı 14. yüzyılda matbaanın ve 19. yüzyılda fotoğrafın modern toplumun ve kültürün gelişiminde devrimci bir etkiye sahip olması gibi, bugün yeni bir medya devriminin ortasında bulunduğumuzu ifade eder. Günümüzde tüm kültürlerin bilgisayar aracılığıyla üretim, dağıtım ve paylaşımına dönüşmesi söz konusudur. Anlaşıldığı gibi, yeni medya kavramının çok geniş boyutları bulunmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin tümünü içine alan yeni medya, var olan (tüm) medyayı, etkileşimli olarak dijitalleştiren ve bilgisayar aracılığıyla üretim, dağıtım ve paylaşım sağlayan ortamlara işaret eder. Önceki devrimlerle karşılaştırıldığında, yeni medyanın ortaya çıkışı yaşamın tüm alanlarına derinliğine etki etmiştir. Örneğin, matbaanın tanıtımı kültürel iletişimin sadece bir aşamasını (medyanın dağıtımını) ya da fotoğrafçılığın tanıtımı kültürel iletişimin sadece bir yönünü (hareketsiz görüntü) etkilemiştir. Oysa bilgisayarın keşfi ile yeni medya devrimi, sağlama, manipülasyon, depolama ve dağıtım dâhil olmak üzere iletişimin tüm aşamalarını ve aynı zamanda tüm medya türlerini etkilemektedir (metinler, hareketsiz görüntüler, hareketli görüntüler, ses ve mekânsal yapılar vb.) (Manovich, 2001, s. 19).

Türkiye'de medya okuryazarlığı teriminin eğitimle beraber anılması 2000'li yıllara rastlar. Konunun gündeme gelmesinde önemli duraklardan biri, medya okuryazarlığı dersinin, ilk yıl beş pilot okulda, sonrasında ise ülke genelinde "seçmeli" ders olarak ilköğretim müfredatına dâhil edilmesidir. Radyo Televizyon Üst Kurulu ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan işbirliği protokolüne uygun olarak, 2006-2007 öğretim yılında farklı bölgelerdeki beş

ilköğretim okulunda pilot olarak başlatılan medya okuryazarlığı dersi, 2007-2008 öğretim yılından sonra ülke genelinde seçmeli ders olarak okutulmaya başlamıştır (Hasdemir, 2012, s. 25).

Bilginin mutlak ve görelî nitelâmelerine ilişkin muğlaklıkla beraber “gerçek ötesi” ifadesi ile anılan bilgi ve haberler, kütüphaneleri hem akademik hem de uygulama alanında çeşitli plan, program ve stratejileri geliştirmeye yöneltmiştir. Nitekim Türkiye’de, Ankara’da Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünün ev sahipliğini yaptığı 01-03 Kasım 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen “8. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu”nun ana teması ‘Gerçek Ötesi ve Bilgi Yönetimi’ olmuştur. Sempozyumda, toplam 29 bildiri sunulmuş, bildirilerde bilgi yönetiminde son gelişmeler ve yenilikçi hizmetler, kültürel mirasın korunması ve dijitalleştirme, veri yönetimi, açık veri, açık erişim ve kurumsal arşivler, e-devlet uygulamaları, dijital bölünme, bilgi hukuku ve bilgi güvenliği gibi önemli konular ele alınmıştır (Yılmaz, 2018, s. 172).

IFLA (2019) tarafından “How to spot fake news” (sahte haberleri nasıl ayırt ederiz) başlıklı metinde sunulan öneriler aşağıdaki gibidir:

- KAYNAĞI DİKKATE ALIN. Siteyi, misyonu ve iletişim bilgilerini inceleyin.
- ÖTESİNİ OKUYUN. Başlıklar, tıklansın diye abartılmış olabilir. Olayın bütünü, aslını öğrenin.
- YAZARI KONTROL EDİN. Yetkinliği olan bir kişi mi? Gerçek şahıs mı?
- KAYNAKLARLA DESTEKLENİYOR MU? Linkleri inceleyin. Verilen bilgilerin hikâyeyi gerçekten destekleyip desteklemediğine bakın.
- TARİHLERE BAKIN. Eski hikâyeleri yeniden paylaşmak güncel olaylarla ilişkisi olduğu anlamına gelmez.
- ŞAKA MI? Verilen bilgiler çok tuhaf bulunuyorsa, hiciv olabilir. Emin olmak için siteyi ve yazarı araştırın.
- ÖNYARGILARINIZI DENETLEYİN. İnanç ve görüşlerinizin yargılarınızı etkileyip etkilemediğine dikkat edin.
- UZMANLARA SORUN. Bir kütüphaneciye sorun ya da gerçeğin araştırılıp onaylanması sitelerine (fact-checking sites) başvurun.

Okuryazarlık kavramının odağı, mikro düzeyden, değişen zaman ve teknolojilerle ilgili makro bir anlayış düzeyine doğru ilerlemektedir. Eski düşünce okulu, okuma ve yazma öğrenme kanalı ile bireysel dönüşüme vurgu yaparken, 21. yüzyılda okuryazarlık kavramı toplumsal bir dönüşüm olarak ele alınmakta ve alanını genişletmektedir. Özellikle, ağ toplumunda kolektif zeka ortak bir fenomen haline geldiğinden, okuryazarlık sadece bireysel bir olay değil, katılımcı formu ile sosyo-kültürel etkileşimin bir sonucu olarak görülmektedir. Çok araçlı (multimodal) bir öğretme-öğrenme uygulamasında, eski okuryazarlıktan yeni okuryazarlığa geçiş, özellikle medya eğitimi disiplini içinde dijital teknolojilerin benimsenmesinin bir sonucudur. Bununla birlikte, Postmodern toplum yapısında okuryazarlık sadece iletişim için teknolojiler kullanma yetkinlikleri ile ilgili değildir. Okuryazarlık, anlamların anlaşılması

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

ve anlamların yaratılmasında kişilerarası eylemlere dayanan bir sosyal işlev haline gelmiştir. Toplumsal bir işlev olarak okuryazarlık, hem kişisel hem de sosyal değişim için sosyo-kültürel gerçeklere eleştirel tepkiler yöneltmek üzere bilişsel becerilerin geliştirilmesi sürecini de içerir. Her yerde ve her zaman hazır olan (omnipresent) medyanın düşüncelerimizi doğrudan veya dolaylı olarak şekillendirdiği bir sosyal yapıda, medyayı analiz etme ve değerlendirme konusunda bilişsel bir beceri olarak eleştirel medya okuryazarlığı, medyanın aracı olduğu anlam oluşturma süreciyle başa çıkmada önemli bir beceri haline gelmiştir. Medya yakınsaması, medya içeriğinin akışını hızlandırmakta, bilgi dolaşımını kolaylaştırmakta ve ayrıca bilgi toplumuna aktif olarak katılma olanaklarını genişletmektedir. Çağdaş yakınsak medya çerçevesinde, öğrenciler yalnızca medya tüketicileri değildir; aynı zamanda medya içeriklerinin hem yapımcısı hem de dağıtıcısı rolünü üstlenmişlerdir (Boruah ve Bora, 2017, s. 2).

Boruah ve Bora'nın (2017, s.7) anlatımı ile "hiçbirimiz, yakınsak medya, kolektif zekâ ve katılımın çevrelediği bu kültür çağında nasıl yaşayacağımızı gerçekten bilmemekteyiz. Bu değişiklikler ise kaygılar, belirsizlikler ve hatta panik oluşturmaktadır. Böyle bir yakınsama kültüründe iyimser bir fikir olarak eleştirel medya okuryazarlığı, okuyucu ve metin arasındaki çatışmayı en aza indirir. Medya eğitimi, eleştirel medya okuryazarlığını bir öğretim pedagojisi olarak uygulayan bu süreci geliştirmektedir. Böyle bir pedagoji, öğrencileri medya hakkında kuşkucu ve sinmiş duruma getirmemekte, aksine, medyanın anlam yaratmada nasıl işlediği konusunda onlarda farkındalık oluşturmaktadır. Medya eğitimi, herhangi bir ideolojik veya estetik eleştirinin sosyolojik temelini göz önünde bulundurarak medya metinlerini okumadaki zevk ve tercih çeşitliliğini kabul etmeleri için öğrencileri teşvik etmelidir (Boruah ve Bora, 2017, s. 7).

Medya okur-yazarlığına ilişkin Postmodern yaklaşım, bu sürecin bilişsel arka planına bakmayı gerektirir. Bu süreçte, bireyin dış uyaranlar ve medya kanalı ile aldığı mesajları, öznel geçmiş deneyimleri ve sahip olduğu bilişsel, duyuşsal vb. becerileri ile beraber harmanlayarak filtrelemesi söz konusudur. Bu da mesajların olduğu gibi alınmaması, filtrelenerek değerlendirilmesi demektir. Filtreleme sonucu seçilmiş bilgilerin içeriği, daha önceki bilgiler ile karşılaştırılmakta ve mevcut bilgilerde yeniden yapılanmaya gidilmektedir. Bu özellikler, Postmodern bir toplumun özellikleri arasında sayılmaktadır. Dolayısıyla toplumların değişimi ile medya mesajlarının verilme şekli, yorumlanması da değişmekte ya da tam tersi, mesajların yorumlanmasının değişimi ile toplum değişimi gerçekleşmektedir (Berberoğlu, 2013, s. 18; Horrocks, 2000).

Önal'ın (2007, s. 337-338) ifade ettiği ve yukarıda da belirtildiği gibi bilgi okuryazarlığı, esasen ağ okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, eleştirel okuryazarlık, kütüphane okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı vb. çeşitlenen okuryazarlıkları içeren şemsiye bir terimdir. Bu terim, post modernist anlayış çerçevesinde modernist anlayışa göre farklı bir konuma ulaşmaktadır. LeMoine (2012), Robertson, (2013) ve Einasto,

(2017) tarafından yapılan irdelemeler, terimin post modernist perspektifine ilişkin açılımlarını yapmaları açısından önemlidir.

Robertson, (2013, s. 1) dijital devrimden önce kullanıcı eğitiminde kütüphanecinin rolüne ilişkin nitelemenin “çeşitli belgeler kanalı ile öğrencilere rehberlik eden bilgili bir kütüphaneci” olduğuna vurgu yapmaktadır. Modernist anlayışın ürünü olan bu nitelemeye koşul olarak, bibliyografik araştırma için birincil araçlar, özel konu bibliyografyaları, basılı süreli yayın dizinleri, kütüphanelerin kart katalogları ve ileri düzey araştırmacılar için ulusal kütüphanelerin toplu kataloglarıdır. Her bir bibliyografik araç, yetkili kişiler tarafından hazırlanmış, saygın yayıncılar tarafından yayınlanmış ve disiplin uygulayıcıları tarafından önerilmiştir. Söz konusu bu çeşitli araçlar aracılığıyla çalışmanın zaman alması ve yerel düzeyde ulaşılamayan materyallere erişimin de yavaş olmasına karşın, araştırmacı kaynakların doğruluk ve bütünlüğüne güvenmek durumunda kalmaktadır. Ancak, dijital devrim, çok şeyi değiştirmiştir; artık kütüphaneciler bibliyografik öğretim/rehberlikten çok “bilgi okuryazarlığı” (IL) eğitimi ile ilgilenmektedirler (Robertson, 2013, s. 1). Bilgi okuryazarlığı eğitmenliği konumuna geçen kütüphaneciler, öğrenci ve araştırmacıları yetkin ve güvenilir kaynaklara yönlendirmekten çok onların kendi kendilerine bilgileri bulmalarını sağlayacak eğitimi vermeye odaklanmaktadır. Bir diğer deyişle, odaklanılan durum, bireyleri, bilgiye gereksinimlerini fark etmelerini ve bu bilgiyi/bilgileri etkin bir biçimde bulma, değerlendirme ve kullanma yeteneğine sahip olmalarını gerektiren bir takım beceriler edinme konusunda yönlendirmektir. Postmodernist kütüphanelerin misyonunda, teknoloji kullanımı ve eğitimin odağına eleştirel düşünmeyi almak önemlidir. Bilgi okuryazarlığı, postmodernist eğilimde, temel kütüphane eğitiminin en önemli parçasıdır. Modern dönemin kütüphanecisinin kullanıcılarına yönelik bibliyografik eğitim işlevi artık yerini bilgi okuryazarlığı eğitimine bırakmıştır. Bilgi okuryazarlığı bilginin denetimi değil keşfi ile ilgilenmektedir. Post modernist anlayış gereği, kütüphane koleksiyonlarımızın amacı, neredeyse hiçbir fikrin hâkim ya da baskın olmadığı, farklı görüşler, teoriler ve gerçeklere zemin sunan bir paylaşım ortamı oluşturmak olmalı; kütüphaneciler de bu bağlamda farkındalık oluşturmalarıdır (Robertson, 2013, s. 1; Einasto, 2017, s. 6). Kullanıcılara verilecek post modernist kütüphane eğitimi, belirli bir kaynağın, örneğin bir veri tabanının nasıl kullanılacağına çok ötesine geçen daha geniş bir perspektife; yaşam boyu bilgi okuryazarlığı ve becerilerine odaklanmayı gerektiren bir eğitim türüdür (LeMoine, 2012).

Literatürde sıklıkla üstünde durulan konu, internet ve ilişkili teknoloji araçları ile yeni medyanın, güvenilir ve güvenilir olmayan ayırımını bulanıklaştıran bilgi ve haberlere izin veren, onları hızla yayan etkisi; bir diğer deyişle bilgi kirliliğidir. Önerilen çözümün temeli ise bilinçli bilgi, medya okuryazarı, araştırmacı ve kütüphane kullanıcısı olmaya dayandırılmaktadır. Kütüphanecinin kılavuzluğu ve eğitimi de bu sürece derinlik kazandıran bir yükümlülük olarak değerlendirilmektedir. Kısacası, bu bağlamda kütüphane ve bilgi merkezlerine düşen sorumluluğun altı önemle çizilmektedir. Google ve benzeri

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

arama motorları ile yeni medya kapsamında çığ gibi büyüyen bilgi ve haberler arasında güvenilir olanları ayıklamak, doğru araştırma stratejileri geliştirmek gibi beceriler, eleştirel medya okuryazarlığını gerektirmektedir. Medya okuryazarlığı ve bilinçli araştırmacı olmak için gerekli diğer tüm nitelikler, konuya ilişkin profesyonel eğitim, altyapı ve deneyimleri ile özellikle kütüphanecileri, dolayısıyla da kütüphaneleri yakından ilgilendirmektedir. Bununla beraber, moderniteden ayrılan nitelikleri ile kütüphane hizmetlerinde kullanıcı odaklılığı görelilikle beraber üst noktalara yerleştiren bir postmodern anlayış, doğal olarak bilinçli kullanıcı olma ve medya okuryazarlığı gibi öğeleri de farklı bir perspektifle değerlendirmektedir.

Anlaşıldığı gibi, modernitenin belirlediği ilkeler içerisinde gerçeğin ve bilginin algısı da dâhil pek çok konu, postmodern anlayış ile beraber çok farklı boyutlar ve derinlikler kazanmıştır. Kütüphanelerin bu iklim ile beraber değişimi, aynı zamanda kütüphanecilerin rolünün önemli olduğu okuma, araştırma, bilgi ve medya okuryazarlığı gibi boylamlarda da dönüşüme yol açmıştır. Bu nedenlerle, kütüphanelerin ve kütüphanecilerin rollerinin yeniden gözden geçirilmesi, mesleğin geleceğine ilişkin yeni etmenlerin tartışılması için geniş ve ayrıntılı çalışmalara gereksinim duyulmaktadır. Bununla beraber, böyle bir resim içinde, akla gelen temel soru, günümüz kütüphanelerini hangi konuma yerleştirebileceğimizdir. Her ne kadar post modernist eğilimin yanıtlardan çok sorulara yer veren felsefi eğilimi bu soruya net bir yanıt verilebilmesini güçleştirse de aşağıdaki açıklamaların da ışığında günümüzde kütüphanelerin çoğunluğunun modernist yapı ve ilkeleri korumasının yanında postmodernist bir evrilme içine girdiği ve bir tür melez yapı taşıdığı söylenebilir.

6. Modernite ile Postmodernite Arasında Kütüphaneler

İçinde bulunduğumuz dönemler, modernitenin uzun soluklu tarihsel ve köklü geçmişi ile yerleşik değerlerini taşıırken, bir yandan da küreselleşme gerçeğine koşut biçimde yepyeni açılımlar ve paradigmaların kuşattığı atmosferleri ortaya çıkarmaktadır. Deyim yerindeyse melez kültürlerin de çevrelediği kompleks yapıların varlığı söz konusudur.

Katipoğlu (2009, s. 473-474), günümüzdeki durumu ile modernite ve postmodernite ikileminde kütüphaneleri bir sosyal kurum ve organizasyon olarak ele alırsak neyle karşılaşabileceğimizi sorgulamaktadır. Kendisine göre, modernite temel özellik olarak öngörüye (determinist) vurgu yapıp, kesin gerçekliği kabul etmektedir. Denetimli, sistemli ve düzenlidir. Oysa postmodernitede sosyal yapı gerçek değil, yapaydır. Tekliğe karşı çokluk savunulur ve birçok gerçeklikten söz edilir. Postmodernite, çoğulculuğu ve çeşitliliği evrenselliğe tercih eder. Kütüphane bir kamusal alan örneği olması ve aynı zamanda organizasyon yapısıyla da daha çok moderniteyi simgelemesi anlamında güzel bir olgudur. “Hiyerarşik örgüt yapısı, profesyonel anlamda, her bilgiyi evrensel sistemle sınıflandıran, koleksiyon geliştirmek için öngöründe bulunan, bireye doğrudan yoğunlaşan, tasarımı olan, sabit olan, sabit olduğu için de erişimde

mesafesi bulunan, dermesindeki kaynakları da sabit olan bir kurumdur". Postmodernite ise tersine, gevşek yapılanma ve belirsizliği, evrensel yerine birimi/yereli, tasarım yerine değişimi, sabitliğe karşı ise akışkanlığı savunur. Bir takım yönleri ile otomasyon sistemleri, yukarıda belirtilen ölçütlere göre ise veri tabanları büyük ölçüde bu tarife uymaktadır (Katipoğlu, 2009, s. 473-474). Katipoğlu (s. 475) kütüphanelerin, içerik ve kurum olarak modernite ve postmodernite arasında bir geçiş sürecinde olduğu kanısındadır. Bu süreç, uzun sürecektir. Yazar, ayrıca Türkiye'deki durumu örnek verirken, "Elektro-niği çok seven bir toplum olmamıza karşın sosyal, kültürel ve akademik ortamda hipertekstleşmenin göstergesi sağlam veritabanlarına halen sahip" olmadığımızı belirtir.

Einasto (2017, s. 1-2), toplumumuzun son yıllarda yaşadığı radikal değişim nedeni ile geleneksel çerçevelerde çağdaş bir kütüphaneyi anlamının zorluğuna vurgu yapmaktadır. Bu değişiklikler sadece bilgi teknolojisinin gelişimi, bilginin hızlı dağılımı ile değil aynı zamanda kültür, felsefe ve dünya görüşündeki derin değişimlerle de ilişkilidir. Söz konusu bağlamda, kütüphane kurumu, sosyolojik, teknik, hizmet odaklı, kültürel ve bilgi tabanlı dönüşümler de dâhil dijital çağda geçirdiği pek çok yenilikten etkilenmiştir. Yine, iletişim boyutu, meslek uzmanlığı ve ahlakı ile kütüphanecilerin ve kullanıcıların yeni ortaklıkları dâhil olmak üzere sayısız etmenin dönüşümü de bu süreci biçimlendirmiştir. Kütüphane felsefesi ve uygulamasının, bu yeni sosyal koşullarda, yeni postmodern/diji-modern fenomen ile bağlantısının analizine duyulan gereksinim ortaya çıkmaktadır (Einasto, 2017, s. 1-2).

Einasto (2017, s. 3) tarafından yapılan modernite ile postmodernite arasında benimsenen değer ve işlevlerin farklılığına ilişkin değerlendirme aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 1- Modernite ve Postmodernite

Modernite	Postmodernite
<ul style="list-style-type: none"> • Bilgi ve koleksiyon merkezlilik • Kütüphaneye fiziksel ulaşım • Kitap, lineer metin • Kapalı depolar • Homojenlik • Orijinalin saklanması, korunması • Sıkı kurallar, disiplinli okuyucular • Referans hizmetleri • Sorgulamaları yanıtlama • Denetimli söz dağırcığı, taksonomi • Bilginin alıcısı olarak okuyucu • İletişim: monolog • Uzman olarak referans kütüphanecisi 	<ul style="list-style-type: none"> • Hizmet ve kullanıcı merkezlilik • Çevrimiçi erişim, sanallık • Multimedya, hiper metin • Çevrimiçi kaynaklar, açık raflar • Çeşitlilik, melezlik • Orijinalin dijitalleştirilmesi • Göreli/bağıl sipariş, bağımsız kullanıcı • Self servisler, e-hizmetler • Bilgi okuryazarlığı eğitimi • Folksonomi, etiketleme • Çalışan kullanıcı, kullanıcının ortaklığı • İletişim: diyalog • Asistan/yardımcı olarak konu kütüphanecisi

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Benzer biçimde, Lùperi, (2008) tarafından modern ve post modern kütüphanelerin karşılaştırılmasının yapıldığı çalışmada sunulan ve aşağıda görülen tabloda, herkesin her türlü bilgi kaynağı (resmi, gayri resmi) kanalı ile edindiği bilgilerin anlamını sorgulayabilmesi, kişiselleştirmesi ve en uygun çerçevede kullanmasını sağlayan bir gelişim sürecine işaret edilmektedir. Öğrenmenin %40'ının gayri resmi alanlardan (cep telefonları, avuçiçi bilgisayarlar, wikiler) geldiği esnek bir biçimlendirici ortamda, kütüphaneler bilinçli bir kılavuz rolüne sahiptir. Burada kullanıcılar için geleneksel kütüphanelerin yüklendiği genel talimat ve yönlendirmelerin hakim olduğu kullanıcı eğitimi yerini gereksinimlere ve koşullara göre değişebilen, özelleşebilen, esnekleşebilen bir eğitim modeline bırakmaktadır. Eleştirel bilgi okuryazarlığı bu modelin anahtarıdır (Lùperi, 2008).

Tablo 2- Modern ve Postmodern Kütüphaneler

Modern Kütüphane	Postmodern Kütüphane
<ul style="list-style-type: none"> • Sabit ve kalıcı metin koleksiyonları • Statik kütüphane yapılanması • Tek tip kaynaklar, alıntılar ve referanslar • Bireysel hizmetler • Standart referans hizmetleri • Belirli bir konuda uzmanlaşma • Genel kullanıcılar için hizmetler • Resmi yayınlar	<ul style="list-style-type: none"> • Akışkan çoklu medya kaynakları • Serbest esnek alanlar • Kişiselleştirilmiş notlar ve geçici yazın yapıtları • Gruplara yönelik hizmetler • Kişiselleştirilmiş danışmanlık • Multidisipliner çalışmalar • Belirli kullanıcılar ve aktiviteler için hizmetler • Resmi ve gayri resminin entegrasyonu

LeMoine'in (2012) ifadeleri, kütüphanelerin postmodernizmin etkileri bağlamında nasıl bir konuma taşındığını açıklar niteliktedir: "Postmodernizm ve bugünün Web kültürü, geleneksel referans hizmetlerinin rolünün sorgulanmasına yol açmıştır. Referans kütüphanecisi yerine Google'a soru sorulması bu sürecin bir boyutudur. Referans işlevinin anlamını yitirdiğini düşünenlerin yanında bu işlevin yeni nitelikler ile farklı yapı kazandığını düşünenler de bulunmaktadır. Söz konusu yapının dinamiği, postmodernistlerin göreceliliği ile otorite, düzen ve evrensel gerçekliğe duyulan mutlak güvene karşıtlıklarıdır. Referans hizmetlerinin odağında "uzman" kütüphaneciliğin olması, onların uzmanlığa ilişkin yukarıda da tartışılan farklı yaklaşımları nedeni ile sorgulanan temel öğelerdendir (LeMoine, 2012). Bu ifadeler postmodernist yaklaşımda uzmanlığın öneminin yadsındığı biçiminde algılanmamalıdır. Sorgulanan durum, uzmanlığın hizmetin sunulduğu kitlenin yararına kullanış biçimidir. Stover'ın (2004, s. 292) açıklamaları bu bağlamda önemlidir: "Postmodern kütüphaneciler, postmodern terapistler gibidir. Soru ve açıklamalarında net ve gizemden uzak olmak, kullanıcı ile eşit konumlu ve açık bir diyalog oluşturmak için dilin gücünü önemserler. Bu nedenle jargondan ve "profesyonel" terminolojiden (genellikle kullanıcı için anlamsız olan) uzak durmaya özen gösterirler. Postmodern kütüphaneciye göre, profesyonel kaynaklar ve mesleki bilgi

korunacak ya da tekelleştirilecek gizli ürünler değildir. Onlar için bu ürünler, kullanıcıları ile hiyerarşiden uzak, etkileşimli ve bağımsız bir paylaşım için gereklidir”.

Referans hizmetlerinin postmodernist yapı kazanması için sunulan önerilerden biri, çevrimiçi kataloglara ilişkin yeniden yapılanmadır. Çevrimiçi öğelerin sadece kütüphaneci tarafından değil aynı zamanda kullanıcı için de “etiketlenmesi”ne izin veren bir yapı, MARC ve konu başlık sistemlerinin sınırları dışındaki kaynaklarla daha fazla bağlantıya izin verir. Örneğin kullanıcılar tarafından oluşturulmuş ya da Amazon.com ve diğer web sitelerindeki kitap incelemelerine erişim olması çeşitli yorumların incelenmesine olanak sunmaktadır. Bir başka yol da sosyal ağ ve imlerin kullanımınıdır. Kütüphane ve referans kütüphanecilerinin Facebook ve diğer sosyal ağ sitelerinde aktif biçimde var oluşu Web bağlantılı dünya ile iletişim zeminidir. Sosyal ağ sitelerinin aktif kullanımı kütüphanecilerin bilgi toplumu üyeleriyle eğlenceli, resmiyet ve otoriteden bağımsız bir etkileşime girmelerini kolaylaştırarak postmodernist bir duyarlılığı getirebilmektedir (LeMoine, 2012). Kent sosyoloğu Ray Oldenburg tarafından “üçüncü mekan” kavramlaştırması ile anılan özellikler postmodernist yapının öne sürdüğü bu ve benzeri niteliklerle örtüşmektedir: “sınıf, statü vb. farkı gözetmeden herkese açık, herkesi kapsayan, eşitlikçi, demokratik, sohbet ve arkadaşlıkları tetikleyen, sosyalleşmeyi sağlayan, rahat, teklifsiz, sade ve gösterişsiz, serbest hareket alanına zemin sunan, özgür, kimsenin ne ev sahibi ne de konuk rolüne bürünmediği ortamlar” (Demir, 2017, s. 219) hiyerarşinin ve otoritelerin etkinliği yerine etkileşimin değer kazandırdığı yerlerdir.

Üniversite kütüphanelerini Postmodernizm bağlamında değerlendiren Slight’a (1988, s. 90-91) göre, daha önceleri yükseköğretimde amaç ulus devletlerin de hedefi olan liberal eğitimin üst anlatı ve ideallerinin yayılması idi. Zamanımızın Postmodern kültüründe, yüksek eğitim kurumlarına artık üst anlatı ve ideallerin yayılması değil, etkin ve işlevsel becerileri yaratma çağrısında bulunmaktadır. Kütüphanelerin de bu yapıya adapte olması gereklidir. Benzer biçimde Yoder’e göre (2003, s. 386-387) üniversite kütüphaneleri ve kütüphaneciler, hizmet ettikleri kitlelere içerikten fazlasını ileten işlevsel, verimli organizasyon modelleri olmalıdır. Kütüphaneciler, kaynaklara bilinçli biçimde erişmeyi ve onların değerlendirilmesini sağlayacak becerileri öğretmelidirler. Kütüphaneciler “uzman teknik işçiler”den (specialized technical workers) daha fazlasıdır; kullanıcıların yalnızca ayrıcalıklı perspektiflerin hegemonyasını yansıtan kaynaklar değil, çeşitli kaynaklara erişimlerini sağlamakla sorumludurlar. Yoder (2003) üniversite kütüphanelerinde postmodern yapılanmayı irdelediği çalışmasında temel olarak iki noktaya değinmiştir. Biri, bilgi davranışında üst anlatıların hakimiyetinden bağımsızlaşma diğeri ise edimselliğin (performativity) önemidir. Şöyle ki: üniversite kütüphanecilerinin amacı, öğrencileri, araştırmalarıyla ilgili materyalleri nasıl, nerede bulabilecekleri konusunda eğitmek yerine, onlarda farkındalıklar yaratmak, keşif yapmalarını kolaylaştırmak olmalıdır. Öğrenciler, metinlerin tartışılmaz biçimde kutsal ve ya yetkin olmadığını, onların, evrene anlam vermek uğraşısını veren insan gi-

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

rişimlerinin ürünleri olduğunu anlamalıdır. Geçmişin kütüphanecilerinin referans kaynaklarını saygın ve tartışılmaz gören yargısı değişmiştir. Metnin olduğu gibi kabulüne ilişkin eğilimin yerini metin ile etkileşim almıştır. Bilgi erişimi süreci artık herhangi bir konuda üst anlatılara, yetkin kaynaklara odaklanmakla sınırlı kalmak değil Internet'teki kişisel bir web sayfasından bilimsel bir dergi makalesine kadar çok sayıda sese (yerel anlatılar) kulak vermeyi gerektirmektedir. Ayrıca, yerel anlatılar birbirine egemen değildir. Her kaynak birbiriyle aynı ağırlığa ve güvenilirliğe sahiptir. Hiçbir otorite ya da yazar, "ayrıcalıklı" değildir. Burada anlaşılması gereken durum, akademik toplum tarafından dayatılan değer farklılıklarından bağımsızlaşmayı sağlayacak bir anlayışın vurgulanmasıdır (Yoder, 2003, s. 384). Üniversite kütüphanelerinde performans, kütüphanecilerin öğrenci ve tüm kullanıcıların bilinçli kütüphane kullanıcıları ve bilgi tüketicilerine dönüşmesi için gerekli becerileri edinmelerine kılavuz olmalarını gerektirir. Üniversite kütüphaneleri, yalnız üst anlatı değil yerel anlatıları da eşit biçimde dikkate alan ve performans odaklı işlevleri ile anılırken, bu değişimin ışığında kütüphaneci ise bir yarı makine yarı insana vurgu yapan karmaşık yapıyı "cyborg librarian" (saybörg, insan ve robot karışımı sibernetik organizma) ifadesi ile betimlenmektedir. Saybörg kütüphaneci, öğrencileri hem kütüphane kaynakları labirentine yönlendiren, hem de onları bilginin insani yapısı ile etkileşim içine yönlendiren ve gereksinim duyulan becerilere sahip olmalarını sağlayan niteliklere sahiptir. Geleneksel rollerinden sıyrılan bu kütüphaneci, bir öğretmen, rehber, makine, danışman, uzman, satıcı ve çok daha fazlasıdır. Post modern dünyanın ortaya koyduğu saybörg kütüphaneci, kütüphane ve kullanıcıları arasındaki ara yüzdür (Yoder, 2003, s. 390).

Einasto'nun (2017) görüşü, kütüphanelerin post modernist bir yapı kazanırken modernist değer ve ilkelerden de tümü ile soyutlanmadığına işaret etmektedir. Einasto (2017) günümüz kütüphanelerinde hem basılı sözcüklerin (printed word) değerlendirilmesi ve korunması, katalog ve koleksiyonların düzenlenmesi vb. modern, hem de çoğulculuk, çeşitlilik, sanallık, engellerin ortadan kalkması, kullanıcı katılımı vb. Postmodern kategorilerin birleşimden oluşan bir yapının geliştiğini ileri sürmektedir. Kütüphaneler, eski ve yeninin, araçların ve kaynakların, dijital ve basılı materyallerin harmanlandığı ve personel uzmanlığının yeni ve sürekli değişen niteliklerle donandığı yaratıcı bir karışımdır (Einasto 2017).

Sonuç ve Öneriler

Günümüzün değişen koşulları ile beraber biçimlenen yeni paradigmlar arasında postmodernizm ve onu temsil eden tarihsel süreç yani postmodernite yer almaktadır. Postmodernite, Postmodern görüş, değer ve tutumların etkisinin sürdüğü bir dönemi ifade ederken Postmodernizm ise söz konusu döneme ilişkin görüş, değer ve tutumların ifadesidir. Üzerinde çok farklı boyut ve alanlardan tartışmaların olduğu bu kavramlardan modernite kavramı, Aydınlanma, Fransız ve Sanayi devrimleri, Rönesans ve reformlarla biçimlenen batı

merkezli ilerlemelerin etkileri ile ortaya çıkan bir döneme atfen kullanılır. Anılan dönemin temel nitelikleri olan rasyonalite, araçsal akıl, nesnel bilgi, bilimsel bilgi, merkezi devlet güçleri ile iktidar, kapitalizmin yükselişi, inançlara bakış ve geleneksel dünya görüşleri, daha çok pozitivist bir çerçeve ile kuşatılmıştır. Postmodernizm ise tüm bu değerlendirmelerin ötesine geçerek nesnel bilgi ile bilimsel bilginin öne çıkan ve hiyerarşik kategorileri belirleyen yapılanmasına, yapı çözümcü ve toplumsal bir yaklaşımla eleştiriler yöneltir. Hiyerarşi ve iktidara dayalı otoriter üst anlatıların yerine farklılık, çeşitlilik ve çokluğun anlatısına dayalı söylem türlerini geliştirir.

Günümüzde etkisi altında olduğumuz postmodern yapı ve sistem, yaşadıkları dönemin bilimsel, teknolojik, sosyo-kültürel, felsefi, ekonomik ve hemen her anlamda değişimleri ile biçimlenen kütüphane kurumuna da yansımaktadır. Özellikle kütüphanelerin modernitenin ürünü olan fiziksel varlık temelli, kurallı, standartlara ve prosedürlere bağımlı, orijinal olana eğilimli, homojen, bilgi ve koleksiyon odaklı yapısı, postmodern anlayışın esnekliği ile daha farklı boyutlar kazanmıştır. Anılan niteliklerin yerini çevrimiçi erişim ve sanallık temelli, standartlar ve prosedürlere daha bağımsız, orijinalin dijitalleştirilmesine taraftar, heterojen, çeşitlilik ve melezliği öne çıkaran, hizmet ve kullanıcı merkezli bir yapı almaktadır. Postmodern yaşam biçimlerini benimseyen kullanıcı profili ile beraber, kütüphanenin anılan bu resim içerisindeki konumlanması, bu bağlamda mesleğin yeniden gözden geçirilmesini gerektiren yepyeni pencereler açmaktadır.

Toplumun tüm katmanlarına yayılıp yerleşik duruma geldiği tam anlamı ile söylenemese de etkisi tartışılmaz boyutlarda hissedilen bu dönüşüm içerisinde kütüphanelerin geleneksel, çekirdek değer halini alan modernist yapısının korunması mı yoksa bu yeni yapıya uyarlanması mı gerektiği ve nasıl uyarlanabileceği sorusu kolay yanıtlanamayacak sorulardır. Öte yandan, kütüphanelerin internet ve ilişkili teknolojiler ve sosyal medya da dahil yeni medya araç ve ortamları ile gittikçe sanal, dijital bir çerçevede kuşatılışı, nasıl günün koşullarının getirdiği bir sonuçsa, çağımızın anılan dönüşümünün etkilerinden soyut biçimde varlığını sürdürmesi de söz konusu olamaz. Nitekim literatürde sıklıkla anılan yenilikçi hizmetler, girişimcilik, yaratıcılık, üçüncü mekân, STEM, STEAM, makerspace, çok kültürlülük ve bunun gibi pek çok kavram, kütüphanelerin özne odaklı, esnek ve özgün yapılanmalara doğru gidişi ile kültürel örgütler haline gelmelerine dair önemli işaretlerdir. Postmodernist bağlamın, bilgi edinme sürecinin bilişsel arka planından kaynaklanan bireysel ve hatta toplumsal/kolektif farklılıklara (deneyim ve becerilerin değişkenliği) ilişkin değerlendirmesi göz önüne alındığında, kullanıcıların bilgi davranışları, medya okuryazarlığı gibi konular da tekrar ele alınmalıdır.

Yeni medya ve teknoloji ürünlerinin katlanarak arttığı, çeşitlendiği günümüzde, tüm toplum üyelerinin yalnız mesleki değil aynı zamanda kişisel ve sosyal yaşamlarında da söz konusu ürünlerden yararlanmayı kolaylaştıracak bilgi ve becerilere gereksinimi vardır. Web kültürü ve özellikle sosyal medya

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

ortamlarının bilgi üretimini otoritelerin tekelinden alarak herkese bilgi üretimi için zemin sağlaması post modernizmin çoğulculuk ve yerel anlatılara kapı açan felsefesi ile uyumludur. Genellikle otorite kabul edilen kişi, kurum ya da kuruluşların verdiği bilgileri içeren materyalleri öncelikli yerde konumlandıran modern kütüphanecilik anlayışının tersine Postmodern kütüphanecilik anlayışı inisiyatifi kullanıcıya bırakmaktadır. Kütüphane kullanıcıları, kütüphanecinin sahip olduğu teknik bilgilerden çok daha fazlasına gereksinim duyar. Kullanıcılara çeşitlilik içerisinde kendileri adına gerekenleri bağımsız biçimde seçme ve değerlendirme yetisini kazandıracak becerilerin kazandırılması, onları belli başlı materyallerle buluşturmaktan daha değerlidir. Bununla beraber, aynı felsefi arka planda modern kütüphanecilik anlayışında da değer gören bilgi okuryazarlığı en fazla önerilen eğitim konusudur. Post modernist kütüphanecilik, kullanıcıyı bir yandan çeşitlilikle buluştururken, bir yandan da çeşitliliğin içerisinde bireyin özgür iradesi ile seçim yapabilmesini sağlayacak eleştirel bilgi okuryazarlığı becerilerine yönlendirmektedir. Bilgi okuryazarlığı bağlamındaki modernist yaklaşımdan farkı başvuru kaynakları içerisinde üst anlatılar, bilimsel ve resmi bilgiler ile yerel anlatılar, bilimsel olmayan, gayri resmî görülen bilgilerin eşit mesafe ile konumlandırılmasıdır. Bunun nedeni Postmodernizm'in çoğulcu anlayışı ve üst ya da yerel, bilimsel ya da değil, resmi ya da gayri resmî tüm bilgiler ile kaynakların evreni anlamlandırmaya çalışan insan zihninin ürününden başka bir şey olmadığı görüşüdür.

Postmodernist dönüşüm, kütüphanelerin sahip olduğu modernist öğelerin tümü ile reddi anlamında anlaşılmalıdır. Kütüphanelerin kullanıcıların gereksinim duydukları bilgi ve belgelere en hızlı ve kolay biçimde erişmelerini sağlayacak ortam ve koşulları hazırlamak biçimindeki temel amaçları değişmemiştir. Kütüphanelerde modernist yapının ilkeleri olan basılı kaynakların değerlendirilmesi, katalog ve koleksiyonların düzenlenmesi işlemleri varlığını sürdürmektedir. Bununla beraber bilgi ve iletişim teknolojileri, sosyal medya, çoklu medya araçları, sanal ortamların vb. gelişimi ile küreselleşme, çok kültürlü toplumlar vb. sosyo-kültürel yapılanmalar kütüphanelerin kurallardan, katı kalıplardan bağımsız, daha çoğulcu ve esnek yapılara doğru evrilmesini gerekli kılmaktadır. Bu farkındalık ile örneğin çevrim içi katalogların etkileşimli yapı ile kullanıcı katkısına izin vermesi, kullanıcıyı bibliyografik künyelerden ziyade içeriğe yönlendirecek eğilimlerin benimsenmesi ve bu eğilimlerde kütüphanecilik uzmanlığının kullanıcının gereksindiği boyutlarda kullanılması önerilebilir. Kütüphanecinin mesleki bilgi uzmanlığı ve deneyimlerinin yanında kullanıcının düşünce, duygu ve deneyimleri de değerlidir. Kullanıcıya verilecek eğitim ya da kullanıcı ile yapılan referans görüşmelerinin çerçevesi resmi olmaktan çok karşılıklı bilgi, deneyim alışverişi ve samimiyete dayanmalıdır. Kullanıcının mesleki jargon dışında kullandığı kendine özgü jargon dikkate alınmalı ve bilgi davranışları sürecinde edindiği pratikler kütüphaneciye ışık tutabileceğinden azımsanmamalıdır.

Kısacası kütüphaneler modern ve post modern değerleri buluşturabilen ancak modernist yaklaşımın getirebileceği kimi statükocu kural ve kalıplardan

gerektiğinde soyunabilen bir yapıyı kucaklayabilirler. Kütüphaneler, geçmişin değerlerini korurken günün ve potansiyel geleceğin yenilikleri ile uyumlu bir vizyonu edinerek farklı bakış açılarına açık, hareketli, esnek ve motivasyonu tetikleyen bir sosyo-kültürel ortam sunmuş olurlar. Üstelik günümüz kütüphanelerinde (hem ulusal hem de uluslararası çapta) söz konusu yapının doğal biçimde kendiliğinden geliştiğini gözlemleyebiliriz. postmodernist yapılanmaya direnen kütüphanelerin gelişimin dışında kalmaları kaçınılmazdır.

Günümüz kütüphaneleri için önerilen durum, söz konusu tüm bu değişiklik ve yeniden yapılanmaların statükoyu altüst eden etkisinin, sakin ve sağduyulu biçimde değerlendirilmesidir. En önemli nokta da, geleneksel modern yapıya ait unsurların tamamıyla reddi yerine geçerliliğini sürdürdüğüne inanılan unsurlarının Postmodern bağlamda yeniden değerlendirilmesi, anılan kuramların (modernist ve postmodernist) karşıtlığı içerisindeki kesişmeleri öne çıkaran, günümüz koşullarına en iyi biçimde yanıt olacağına inanılan çözümlere odaklanan eklektik ve özgün yaklaşımın benimsenmesidir.

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Kaynakça

- Aron, R. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri* (K. Alemdar, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Aslan, S. ve Yılmaz, A. (2001). Modernizme bir başkaldırı projesi olarak post-modernizm. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 93-108.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim Toplumu* (H. Deliceçaylı, ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berberoğlu, E. O. (2013). Medya okur-yazarlığı ve mesajların anlamlandırma süreci. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 13-21.
- Boruah, M. ve Bora, A.(2017). A postmodern idea of critical media literacy in the age of convergence. *Global Media Journal – Indian Edition*, 8 (2), 1-8.
- Budd, J. M. (1995). An epistemological foundation for library and information science. *Library Quarterly*, 65 (3), 295-318.
- Çambay, O. (2015). Bir toplumsallaşma aracı olarak yeni medya: kuramsal bir değerlendirme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 237-247.
- Demir, G. (2017). Oldenburg'un üçüncü mekân paradigması bağlamında kütüphane mekânının sorgulanması. *Bilgi Dünyası*, 18 (2), 195-223.
- Einasto, O.(2017). "Time is out of joint": Tthe impact of digimodernism on the transformation of librarian's role. *IFLA WLIC 2017, Wrocław, Poland– Librarie: Solidarity. Society -Library Theory and Research with New Professionals Special Interest Group*. Erişim adresi: <http://library.ifla.org/1834/1/187-einasto-en.pdf>
- Ekici, S. (2017). Yeni medya okuryazarlığında kütüphanecilerin rolleri. Ö. Külçü, T. Çakmak ve Ş. Eroğlu (Ed.). *Kamusal Alan Olarak Bilgi Merkezleri ve Yenilikçi Yaklaşımlar* içinde (s. 49- 78). İstanbul: Hiperayın.
- Foucault, M. (2000). *Annemi, kız kardeşimi ve erkek kardeşimi katleden ben, Pierre Riviere: 19. Yüzyılda bir aile cinayeti* (E. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ara Yayınları.
- Garrett, J. (1991). Missing eco: Rreading the Name of the Rose as library criticism. *Library Quarterly*, 61 (4), 373-388.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları* (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Grenz, J. (1996). *A primer on postmodernism*. Cambridge, UK: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Habermas, J. (1987). *The philosophical discourse of modernity*. Cambridge: Massachusett: The MIT Press.

- Habermas, J. (2000). Avrupa ulus devleti ve küreselleşme taziyikleri. (A. Özkan-zaç, Çev.), *Mürekkap*, 14, 202-215.
- Harari, Y. N. (2018). *21 lessons for the 21st century*. New York: Spiegel ve Grau.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin durumu* (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hasdemir, T. A. (2012). Gelenekselden yeni medya okuryazarlığına: Türkiye örneğinde bir değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 23-40.
- Hillenbrand, C. (2013). Librarianship in the 21st century-crisis or transformation? *The Australian Library Journal*, 54 (2), 164-181.
- Hjørland, B. (2010). The foundation of the concept of relevance. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 61 (2), 217-237.
- Horrocks, C. (2000). *Postmodern encounters, Marshall McLuhan and virtuality*. London: Icon Book Ltd.
- IFLA (2019). *How to spot fake new*: Erişim adresi: <https://www.ifla.org/publications/node/11174>
- Jeanniere, A. (2000). Modernite nedir? M. Küçük (Ed.). *Modernite Versus Postmodernite* içinde (s. 95-108). Ankara: Vadi Yayınları.
- Katipoğlu, S. (2009). Modernizm, postmodernizm, entelektüel teknoloji ve kütüphaneler. 11-13 Şubat 2009, XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri içinde (s. 473-476). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.
- Kısıć, I. ve Stanojlović, D. (Ed.). (2018). *The youth in a post-truth era: European identity and education*. Belgrat: Helsinki Committee for Human Rights in Serbia.
- Kızılçelik, S. (1996). *Postmodernizm dedikleri*. İzmir: Saray Kitapevleri.
- Knox, E. (2014). Intellectual freedom and the agnostic-postmodernist view of reading effect. *Library Trends*, 63 (1), 11-26.
- Kruk, M. (2003) Truth and libraries. *The Australian Library Journal*, 52 (3), 229-238.
- Kuhn, T. (1970). The structure of scientific revolutions (2. bs.). *International Encyclopedia of Unified Science* içinde (s. 1-210). Chicago: The University of Chicago. Erişim adresi: <http://www.columbia.edu/cu/tract/projects/complexity-theory/kuhn-the-structure-of-scien.pdf>
- Külcü, Ö. (2017). Kimin doğrusu? Gerçek ötesi ve yanlış bilgiler (misinformation) dünyasında kanıt olarak dijital belgeler ve arşivlere yönelik InterPARES Truth Projesi. Ö. Külcü, T. Çakmak ve Ş. Eroğlu (Ed.). *Kamusal Alan*

POSTMODERNİZM BAĞLAMINDA KÜTÜPHANELER: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Olarak Bilgi Merkezleri ve Yenilikçi Yaklaşımlar içinde (s. 79- 98). İstanbul: Hiperyayın.

- LeMoine, B. (2012). Nailing jelly to the wall: understanding postmodernism's influence on Library Information Science., *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 701. Erişim adresi: <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/701>
- Lùperi, P. (2008). New libraries in the learning society. *NTED2008. International Technology, Education and Development Conference* içinde. Valencia. Erişim adresi: http://eprints.adm.unipi.it/535/1/NEW_LIBRARIES_IN_THE_LEARNING_SOCIETY_formato_spedizione.pdf
- Lyotard, J. F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge*. Manchester: Manchester University Press.
- Mai, J. E. (1999). A Postmodern theory of knowledge organization. *Knowledge: Creation, Organization and Use. Proceedings of the ASIS Annual Meeting* içinde (s. 547-556). Medford, NJ: Information Today.
- Mai, J. E. (2004). Classification in context: relativity, reality, and representation. *Knowl. Org.*, 31 (1), 39-48.
- Manovich, L. (2001). *The language of new media*. London-Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.
- Okmeydan, S. B. (2017). Postmodern kültürde gözetim toplumunun dönüşümü: 'Panoptikon'dan 'Sinoptikon' ve 'Omniptikon'a [Özel sayı]. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8 (30), 45-69.
- Önal, H. İ. (2007). Medya okuryazarlığı: kütüphanelerde yeni çalışma alanı. *Türk Kütüphaneciliği*, 21 (3), 335-359.
- Özcan, B. (2007). Postmodernizmin tüketim imajları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 261-273.
- Post truth. (2019). English Oxford Living Dictionary içinde. Erişim adresi: <https://en.oxforddictionarie.com/definition/post-truth>
- Radford, G. P. (1998). Flaubert, Foucault, and the Bibliotheque Fantastique: Ttoward a postmodern epistemology for library science. *Library Trends*, 46 (4), 616-634.
- Ray, K. L. (2001). The postmodern library in an age of assessment. *ACRL Tenth National Conference* içinde. 15-18 Mart 2001, Denver, Colorado: Association of College and Research Libraries.
- Robertson, T. D. (2013). *The postmodern shift in library instruction*. Andrews University Digital Commons, Faculty Publications. Paper 10. Erişim adresi: <http://digitalcommons.andrews.edu/library-pubs/10>

- Sezer, N. ve Sert, N. Y. (2013). Online medya okuryazarlığının yetişkinler için önemi “online haber sitelerindeki bannerlara yönelik bir inceleme”. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 4 (13), 63-78.
- Shanava, M. (2011). Poetry as theology and its fate in the de-sacral world. *Culture ve Philosophy: A Journal for Phenomenological Inquiry*, 94-112. Erişim adresi: <http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/collect/0001/001037/Culture%20and%20Philosophy%202011.pdf>
- Shera, J. H. (1970). *Sociological foundations of librarianship*. New York: Asia Publishing House.
- Slight, O. (1988). The academic research library in the postmodern era. *Australian Academic and Research Libraries*, 19 (2), 87-98.
- Smart, B. (2000). Postmodern toplum teorisi. M. Küçük (Ed.). *Modernite versus Postmodernite* içinde (s. 317-367). Ankara: Vadi Yayınları.
- Stover, M. (2004). The reference librarian as non-expert: A postmodern approach to expertise, *Reference Librarian*, 42 (87/88), 273-300.
- Suarez, J. A. (1997). Modernism and gender trouble. *Cuadernos de Filologia Inglesa*, 6 (1), 9-31.
- Thompson, J. B. (1995). *The media and modernity: A a social theory of the media*. California: Stanford University Press.
- Turner, B. S. (2014). *Klasik sosyoloji* (İ. Çetin, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, B. (2018). 8. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu 01-03 Kasım 2018 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirildi. *Bilgi Yönetimi*, 1 (2), 170-172.
- Yoder, A. R. (2003). The cyborg librarian as interface: interpreting postmodern discourse on knowledge construction, validation, and navigation within academic libraries. *Libraries and the Academy*, 3 (3), 381-392.